

DUNAKESZI sztorik

Dunakeszi sztorik

szerkesztette:
Kerekes Dóra

Dunakeszi
Dunakeszi Város Önkormányzata
2020

HU ISBN 978-615-80823-6-5

Az illusztrációkat készítette:
Nyíri Márton

A kiadásért felel:
Dunakeszi Város Önkormányzata

Nyomdai előkészítés és nyomás:
Prime Rate Kft.

Felelős vezető:
Dr. Tomcsányi Péter

Köszöntő

„Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.”

(Tamási Áron)

„Dunakeszi az otthonom, mert itt élek.” – mondhatjuk, de tulajdonképpen csak akkor válhat igazi otthonunkká, ha ismerjük múltját, megéljük jelenét és alakítjuk jövőjét. A múlt megismerése ennek a folyamatnak fontos alapját képezi: látnunk kell, hogy éltek őseink, mindennapjaik békésen vagy küzdelmesen teltek-e. Minek örültek, mit ünnepeltek, hogyan élték túl az évszázadok viharait?

Akkor lehet otthonunk e város, ha a múlt történeteinek keresztül meghallgatjuk eleinket, feltárjuk emlékeiket, megtaláljuk bennük a gyökereinket – vagyis kapcsolatot létesítünk mindazokkal, akik e földön éltek a régi időkben. Ha meghalljuk hívó, óvó vagy éppen intő szavaikat, magunk is a történet részeivé válunk és majd egyszer, évtizedek vagy évszázadok múlva biztos alapot és fogódzót jelentünk az akkori dunakeszieknél.

Olvassák e történeteket derűvel, szemléljék a Nyíri Márton által készített rajzokat mosolyogva, de közben ne felejtsek el, hogy minden történet mélyén a múltunk egy-egy mozaikdarabja rejlik, amely feltárja előttünk a régi idők színes rajzolatát.

Dióssi Csaba
Dunakeszi Város Polgármestere

Előszó

„Hagyományaink csak akkor maradhatnak meg, ha megéljük őket.”

(Sebő Ferenc)

Városunk nem más, mint az időben folyamatosan változó, mégis évszázadokon átívelően egymással is összeköttetésben álló közösségek története. Ahhoz, hogy szeretni tudjuk, ismernünk kell. Úgy is fogalmazhatnánk: annyira tudjuk szeretni Dunakeszit, amennyire ismerjük.

Az érdeklődésünk településünk és az itt lakók sorsa iránt az ember természetes kíváncsiságából fakad. Sztorikönyvünk történetei – a város történelme – nem a globális eseményekre fókuszálnak. A múlt az emberek sorsa, belső történéseik viszonyrendszere, és mint ilyen, élő és színes.

Ahhoz, hogy ezeket a színes pillanatokot megismerjük, szükségünk van a múltra vonatkozó ismeretekre. Nem évszámokra és pusztá eseménytörténetre, nem nevekre és helyszínekre, de a sorsok és történetek megismerésére, olyan sztorikra, amelyek a rideg tényeket élővé, megfoghatóvá és átélhetővé teszik. Sztorikönyvünk darabjai így: egy-egy történet Dunakeszi múltját illetően.

Biztos vagyok benne, hogy sok olyan történet van még, amely megírásra vár, és olyan, amely a családonál hagyományozódik nemzedékről nemzedékre. Őrizzék meg ezeket az értékeket, hiszen e történetek: a jövő generációinak sztorijai.

Dr. Kerekes Dóra
szerkesztő

Tartalomjegyzék

Köszöntő	3
Előszó.	5
Káposzta vagy körte?	10
Dunakeszi konzervet a tengeraltjárókra!	12
Az első magyar gépek vitorlázórepülő világbajnokságon.	14
Alagi tenisz.	15
Széchenyi és Alag.	16
Gyilkosság és haltolvajok Alagon.	18
Templomépítés a háború árnyékában	20
A Révcsárda	21
Mi köze van a Szent Jobbnak Dunakeszihez?	22
„1916 karácsony a harctéren”.	23
Bunda Alagon?	24
Ló a műteremben.	26
A Katonadomb legendája	28
Egy király és egy császár halála	30
Szabó István cséplőgépe	32
Szüreti mulatság	33
Szoboravatás galibával.	34
Halál a versenypályán	36
Egy Afrika-kutató különös balesete Dunakeszi-Alagon	37
Faluháza paradicsomból.	38
Tragédiák kápolnája	40

Az első közlekedési lámpás gyalogátkelőhely Dunakeszin	41
A fizetés tankkal jött	42
Rubik Ernő Alagon	44
Janus Pannonius és Alag	45
Színkritikusok párbaja Alagon	46
Kádár lova	48
Magyar literátusok Alagon.	50
Liszt Ferenc tanítványa Alagon.	51
Az Országház kőfaragója	52
A kockás papír.	53
A munka gyümölcse	54
Szupernépszerű utánfutók Alagról	55
Kertész Imre Dunakeszin	56
A harangok is háborúba mentek	58
Lovag és Fitos	59
Bangha Béla és a jezsuiták Dunakeszin.	60
A vasút, ami megváltoztatta a falut.	61
Amikor Dunakeszire látogatott a fél világ	62
Az „első” magyar film forgatása Dunakeszin	64
Dunakeszin gyártott Rubik-kockák.	65
Stallone és Pelé Dunakeszin	66
A keszi betyár	68
Az első magyar derbi.	70
Dunakeszi haj- és kendőviselet.	71
Ferenc József Dunakeszin	72
Filatéliai szenzáció Dunakeszin.	74

< Dunakeszi sztorik >

Táncmulatság Dunakeszin 1912-ben	.75
Disznótör a Vígyszínházban	.76
Lovasok verekedése Alagon.	.78
Uralkodók a dunakeszi kredencen	80
Útlevál a lábasjószágnak - marhalevelek Dunakeszin.	82
Egy Dunakeszihez köthető Grassalkovich-anekdota	84
A hentes mészáros	86
Egy dunakeszi származású „felvilágosult pedagógus”	88

Káposzta vagy körte?

Sok vita folyt régebben arról, honnan is kapta a nevét a mai Dunakeszi. Többen állították, hogy a Hétmagyarnak nevezett törzsszövetség Keszi törzsének tagjai alapították a települést. Ma úgy gondoljuk, hogy a honfoglalást követően a Duna bal partját nem szállták meg azonnal a magyarok. Így Dunakeszit valószínű, hogy a Keszi törzs későbbi leszármazottjai alapították, valamikor a 10–11. század fordulóján.

A középkor során egyre nagyobb mértékben jelentkezett az igény, hogy a sok Keszi nevű települést megkülönböztessék egymástól. A Duna mentén fekvő Keszit egy időben a település körüli határban nagy számban megjelenő és jól termő vadkörtefákról Körtvélyeskeszinek nevezték, amit még az oszmán számvevők is átvettek. A török adóösszeírások két évben is Armutlukként, vagy Körtvélyesként tüntették fel falut.

A kertkultúra megtelepedéséről árulkodik a település másik elnevezése, a Káposztáskeszi. Pest megyében számos káposztás működött, közülük a legdúsabbak a Megyer, Keszi és Alag térségében művelt földek voltak. A káposzta jelentőségét a középkorban az adja, hogy ez volt gyakorlatilag az egyetlen téli vitaminforrás (a burgonya még az Újvilágban nőtt csak). Az itt termelt káposzta nem elsősorban helyben került az asztalokra, a legnagyobb részét a királyi udvarnak, illetve Buda és környéke szükségleteinek kielégítésére szállították.

(Kerekes Dóra)

Dunakeszi konzervet a tengeralattjárókra!

Az első világháború háborús konjunktúrája jól jött a budapesti *Adria Halkonzervgyáruk Rt.*-nek, amelynek új ecet- és mustárgyárra volt szüksége. Telephelyükön, Budapest mai X. kerületében nem találtak erre alkalmas területet. Ezért az egyik igazgatót megbízták, hogy keressen Budapest környékén olyan térséget, ahol kellően nagy hely áll rendelkezésre, és vasúttal könnyen megközelíthető. Így esett a választás a mai Dunakeszi vasútállomás melletti területre, ahol 1917-ben megkezdte működését az ekkor már *Oceán* névre hallgató konzervgyár. A dunakeszi üzemben állították később elő a védjegy oltalom alatt álló *Vitapric* (paprikakrém) nevű terméket.

A *Vitapric* alapja, hogy az 1930-as évek elején Szent-Györgyi Albert aszkorbinsavat (C-vitamint) vont ki káposztából, majd narancsból. Kutatásait más zöldség- és gyümölcsfélékre is kiterjesztette, így vizsgálta többek között a Szeged környékén nagy mennyiségben termesztett paprikát is, amely kitűnő C-vitamin-forrásnak bizonyult. Szent-Györgyi Albert egy hódmezővásárhelyi paprikanemesítővel közösen kezdte keresni a lehetőséget, hogy ebből a kiváló nyersanyagból valamilyen tartósított készítményt állíttasson elő. Így született meg a *Vitapric* nevű paprikadaralmány, amelynek nagy mennyiségű, ipari gyártását a dunakeszi üzem kezdte meg, 1935-ben. Legnagyobb felvásárlójuk a német és az angol haditengerészet lett. A tengeralattjárókra adták a *Vitapricet*, mivel egy kanál paprikakrémbe annyi C-vitamin volt, mint öt narancsban. A német piac mellett az *Oceán* az Egyesült Államokba és az Egyesült Királyságba is szállított az új termékből.

(Kerekes Dóra)

VITAPRIC

for

YOU

Az első magyar gépek vitorlázórepülő világbajnokságon

1956-ban Magyarország először képviseltette magát vitorlázórepülő világbajnokságon. A Saint-Yan-ban (Franciaország) 1956. június 29. és július 13. között megrendezett versenyre a Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetség (MÖHOSz) „*két új verseny-vitorlázógép tervezését és építését rendelte meg az AKKŰ-nél [Alagi Központi Kísérleti Üzem].*” Versenyzőink, Mező György és Kalmár László ezekkel az új fejlesztésű gépekkel, az A-08 „Sirály”-okkal indultak Franciaországban. A gépeket Zsebő Ferenc főkonstruktor irányításával tervezték és építették meg.

A Sirályt a szoros határidő miatt nagyon gyorsan kellett megtervezni és elkészíteni (a tervezés és a kivitelezés 1955 legvége és 1956 májusának eleje között, gyakorlatilag négy hónap alatt történt), így kísérletezésre nem maradt idő. A repülőgépek – amelyeket kezdetben „*Kékmadár*”-nak hívták – teljesen fából, a megszokott, az akkori színvonalnak megfelelő szerkezettel készültek. Berepülésük 1956 májusában történt, Dunakeszin. A pilóták gyakorlatilag még csak ismerkedtek az új gépekkel (és az olyan, a magyar vitorlázórepülésben újnak számító berendezésekkel, mint a rádió), amikor élesben kellett repülniük a vb-n.

A világbajnokságon a magyar versenyzők a várt eredményeket nem hozták, Kalmár a 25., Mező a 37. helyen végzett. A felkészülési idő hiánya mellett a pilóták elméleti és technikai képzettsége sem volt megfelelő – vonta meg a mérleget rögtön a verseny után Baló László szakíró.

A magyar versenyzők szereplése nem sikerült ugyan a legfényesebben, de a gépek bizonyítottak. „*Teljesítményeik a világ élvonalbeli gépei közé emelték őket [...] s velük repülték vitorlázórepülőink azokat az első fontos teljesítményeket, amelyekkel vitorlázórepülésünket a korszerű sebességi repülések korszakába átvették.*”

A dunakeszi repülőgépgyártás a Sirályok megalkotásakor mindössze tízéves volt.

(Májner Tamás)

Alagi tenisz

1925. április 18-án a Dunakeszi nagyállomással szemben álló Pavilon étterem és szálló különtermében tartotta alakuló közgyűlését az „Alagi Tennis Egylet” (ATE). Már évek óta érlelődött a gondolat, hogy az alagi családok teniszező tagjait egy egyesületben kellene tömöríteni.

A kezdeményezés élére Kleiszner László gépészmérnök állt, akit az alakuló közgyűlésen az új egyesület elnökének és művezetőjének választottak meg. Az Alagot ekkor birtokló Magyar Lovaregylet a vasútállomás mellett lévő parkban három pályát biztosított az egyesület részére.

Az 1940-es évek végéig működő ATE, amelynek elnöke a harmincas évek elején gróf Apponyi Antal volt, hosszú időn keresztül a pestvidéki kerület erősségének számított. A nevét időközben Futakyra változtató Kleiszner László mellett jelentős szerepet játszott a klub életében felesége és Irén lánya is, valamint a híresebb alagiak közül Gombolai Ferenc lóidomár, Esch Győző és Esch Sándor zokék, Bayer Emil községi orvos, Pethő József községi állatorvos és neje, továbbá a neves angol idomár család, a Hesp család tagjai közül dr. Hesp Edvin, Hesp Vilmos és Hesp Ede.

(Lőrincz Róbert)

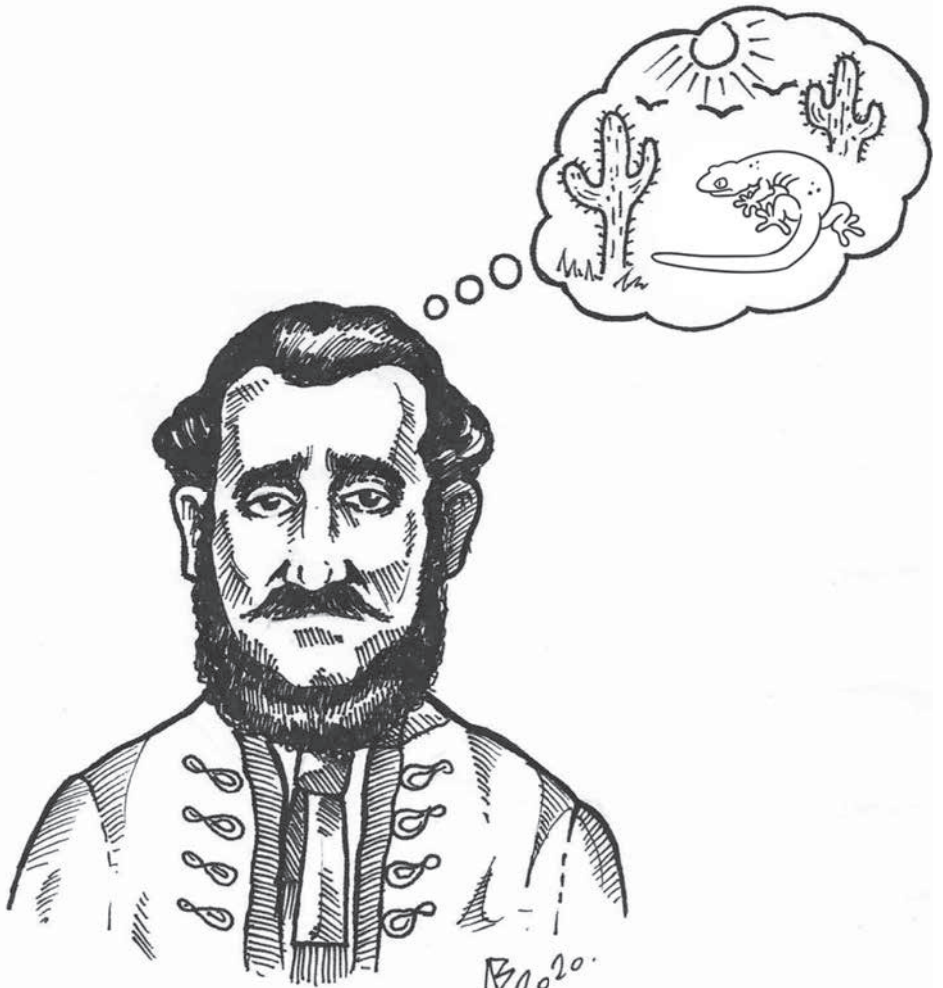

Széchenyi és Alag

Sokan tudják, hogy 1889-ben a Magyar Lovaregylet lett Dunakeszi vasúttól keletre fekvő részének, Alagnak az ura. Ettől kezdve Alag neve arany betűkkel került fel a hazai lósport palettájára. Kiépült a lóversenypálya, az angol Newmarket mintájára megtervezett és kialakított tréningtelepek, amelyek a falu fejlődését és önállóságát is maguk után vonták. Kápolna, később templom, iskola, községháza, víztorony, vízvezeték, villák és egyéb építmények készültek.

Azt kevesebben tudják azonban, hogy az 1820-as években, a legnagyobb magyar, gróf Széchenyi István – akinek a Magyar Tudományos Akadémia megalapítása és a Lánchíd megépítése mellett a magyarországi lóversenyzés kialakulását is köszönhetjük – már járt itt barátaival. Azzal a céllal lovagolták be Pest környékét, hogy lóversenytér kialakítására alkalmas területet találjanak. Amikor Rákospalotáról északra, a Váci kapun át kiléptek, hamarosan felfedeztek egy hatalmas, homokkal borított térséget: Alag-pusztát, amelyet Széchenyi pontosan a homok miatt lóversenyzésre igen alkalmasnak tartott. Később úgy nevezték e térséget, hogy a „Pest megyei Szahara”.

(Kerekes Dóra)

Gyilkosság és haltolvajok Alagon

Alag falu története az Árpád-korra nyúlik vissza, még ha első írásos említése Károly Róbert Anjou-házi királyunk idejéből is való. Alag a pesti kismemesi falvak körébe tartozott, amelynek birtokosai alig lépték át saját falujuk határait, és rendszerint egymással és szűkebb környezetük hasonló hátterű családjaival pereskedtek. Alag urai azonban a környező falvakban is rendelkeztek birtokokkal, a megyének pedig szolgabíró és országgyűlési képviselőt is adtak. Alag akkor tett szert nagyobb jelentőségre, amikor Alagi Miklós unokahúgára és annak férjére, Mikófalvi Bekény Dénesre hagyta falut. A család több tagja kisemmizettnek érezte magát, ezért megtagadta a Bekény Dénest illető birtokrészek átadását, aki erre perre vitte a dolgot. Amikor a váci káptalant – a birtokügy kapcsán – Dénes törvénytelen iktatással vádolta meg, a püspök Dénes ellenlábasai mellé állt. A vita elmérgesedett, és Dénes perlekedő rokonai az általa telepített egyik halastóból állítólag 50.000 halat fogtak ki, lerombolták azt, majd a halakat a váci püspök halastavába vitték át. Dénes ügye az országbíró elé került, aki kiderítette, hogy Dénes rokonsága hamis oklevél kiállítására vette rá az országbíró jegyzőinek vezetőjét, akit ezért meg is gyilkoltak azután, nehogy eljárjon a szája. A rokonságot fő- és jószágvesztésre ítélték, amitől csak II. Ulászló király kegyelmi parancsa mentette meg őket.

Mikófalvi (később Alagi) Bekény Miklósnak köszönhetjük az Árpád-kori alagi-majori templom (ma rom) gótikus átalakítását is.

(Kerekes Dóra)

Templomépítés a háború árnyékában

Már az első világháborút megelőzően megkezdte a Magyar Királyi Államvasutak a Dunakeszi MÁV Főműhely építését, de csak azt követően, 1926-ban nyitotta meg kapuit. A munkások a Budapest–Istvántelegen működő főműhelyből települtek át, illetve a határon kívülről az anyaországba menekült, sokáig vagonvárosokban lakó MÁV-alkalmazottakból kerültek ki. A MÁV a gyár körül „meseházakból” álló, korszerű lakótelepet, iskolát és sportpályát építtetett számukra. Lányi Ferenc főműhelyfőnök ambiciózus, tisztességes és hívő ember volt, ahogyan az üzemben dolgozók többsége is. Eleinte a kultúrházban (akkori nevén: munkásotthon), majd az iskolában berendezett szükségképpelnében tartották a miséket, míg végül 1940-ben a MÁV engedélyt adott egy katolikus templom felépítésére Műhelytelepen.

A terveket Pázmándy István, a Budapesti Műszaki Egyetem adjunktusa készítette, a kivitelezésért vitéz Katona Mihály építész felelt. Az alapköben a templom alapító okiratát, továbbá korabeli pénzérméket helyeztek el. A templom építése során, illetve belseje kialakításában is a főműhelyi szakemberek dolgoztak, közöttük olyan művészek, mint Antal A. József fadaragómester és Csetényi Antal festő, akiknek hírneve jóval a főműhely kapuin kívülre is elért.

A templom felszentelésére 1944. június 29-én, reggel 7 órakor került sor az állandó légitámadások miatt. A ceremóniát dr. Pétery József váci püspök vezette, de a MÁV vezérkara és a műhelytelepiek is részt vettek az eseményen. Az ünnepi szentmise után Rajter Lajos karnagy vezényletével a 120 tagú Magyarság Dal és Önképző Egyesület adta elő vezetőjük ezen alkalomra írt művét.

(Kerekes Dóra)

A Révcsárda

A Duna Horány és Dunakeszi közötti szakaszát már az ókorban is révátkelőnek használták. A mindkét oldalon álló erődök biztosították az átkelést, és alkalmasak voltak kisebb hajók fogadására is. A kikötőerődök mindössze néhány évtizedig működtek, mivel 395-ben elbukott a Nyugatrómai Birodalom, és megszűnt a rómaiak uralma a térségben. Az átkelő a honfoglalás idején feltételezhetően ismét funkcionált, majd a középkorban vámszedő hely lett. A török uralom alóli felszabadulást követően a dunakeszi rév újra üzemelt.

A csárdát Grassalkovich (I.) Antal királyi kamarás építtette, aki a gödöllői uradalom részeként Dunakeszit is birtokolta. Az 1747. szeptember 29-én kelt úrbéri szerződés azt írja, hogy *„A fél esztendőbéli korcsma a faluba úgy mint a 1ma [első] Aprilis Sz. Mihály napigh, a külső vendégh fogadó pedig egiszlen a rével, s minden jövedelmével az uraságh számára reserváltatik.”* Ez alapján valószínűsítjük, hogy már korábban is állhatott fogadó a dunakeszi Duna-parton, és Grassalkovich Antal ezen – a jól bejáratott – helyen emeltetett új épületet.

Létesítése azt feltételezi, hogy az átkelőnek ekkortájt nagy forgalma lehetett, hiszen a csárdát – mivel kilométerekre esett az akkor lakott területektől – elsősorban az átutazók vették igénybe. A csárda két évszázadon keresztül fontos szerepet játszott a környék életében, kiváló halételei miatt télen-nyáron sokan felkeresték. A második világháborút követően a Révcsárda egy ideig még tovább működött. 1962-ben átalakításba kezdtek az épületen, *„zenés étterem lesz a dunakeszi Révcsárdából is, amelyet szintén újjáalakítanak, kibővítenék és nagy kerthelyiséget is építenek hozzá. [...] A vállalat reméli, hogy jövő év tavaszán megnyithatja az átalakított csárdát.”*

Az újjáalakítás nem sikerült. A révcsárda épületébe a község szegény sorsú családokat költöztetett. Az idők során azonban az épület állaga egyre romlott, végül olyan állapotba került, hogy már csak a lebontás maradt. Ma emléktábla áll az egykori Révcsárda helyén.

(Csoma Attila - Lőrincz Róbert)

Mi köze van a Szent Jobbnak Dunakeszihez?

1938-ban kettős szentév volt Magyarországon. Az eucharisztikus világkongresszus mellett ekkor volt I. (Szent) István király halálának 900. évfordulója. Magyarország kormányzója, Nagybányai Horthy Miklós utasítására egy csapat azon kezdett dolgozni, hogy a ma a budapesti Szent István-bazilikában őrzött Szent Jobbot miképpen lehetne a történelmi Magyarország területén több településre is elszállítani. A kor egyetlen lehetősége az volt, hogy vasúton szállítják. A dunakeszi MÁV főműhelyt érte az a megtiszteltetés, hogy elkészíthette az ereklyét szállító vasúti kocsit. A magyar tervező- és díszítőművészet gyöngyszemét mindössze négy hónap alatt építették meg Dunakeszin. Három-öt kocsiból és egy mozdonyból állt. Az egyházi és világi méltóságokat szállító egy-egy vagy két-két luxuskocsi fogta közre az ereklyét szállító, bizánci stílusban díszített aranykocsit, amit a MÁV egyik szalonkocsijából alakítottak ki. A vagon arany, ezüst, bíbor és zöld színekben pompázó, gazdagon díszített külső oldalait a magyar szentek (István, Gellért, Imre, Gizella, Margit, Mór, László és Erzsébet) egészalakos képei díszítették. Mindkét oldalán az 1038–1938 évszámok hirdették a szent király jubileumát. A kocsi tezején négy imádkozó angyal között a Szent Korona felnagyított mását helyezték el, amit este megvilágítottak.

Huszonkét városban az aranyvonat nemcsak megállt, hanem az ereklyét a városban közszemlére téve, tisztelegtek előtte. A meghatározott útvonalon közlekedő vonat a többi állomáson lépésben haladt át. Az emberek fedetlen fővel, térden állva köszöntötték a Szent Jobbot, amelyet csak a kocsi üvegfalán át láthattak.

Sajnos az aranykocsi a második világháborúban elpusztult; újjáépített mását a Magyar Nemzeti Múzeum gondozza.

(Kerekes Dóra)

„1916 karácsony a harctéren”

1916 karácsonyát a Kárpátokban állomásozó Hofmann-hadtestnél szolgáló, dunakeszi Vörös József a hadszíntéren töltötte, de a hideg és veszélyekkel teli pillanatokban is a családjára gondolt az ünnepen. Tábori levelezőlapot küldött édesapjának, Vörös Jánosnak címezve Dunakeszire, a Fő út 56. szám alá.

A tábori levelezőlapok voltak az első világháború során az összekötő kapcsok a fronton harcolók és otthon maradt szeretteik között a harctéren töltött évek alatt. A tábori posta hatalmas, milliárdos nagyságrendű küldeményt jelentett, feladata pedig az volt, hogy igyekezzen *„magánküldemények közvetítésével, a szellemi érintkezést és összetartozóság érzését a hadrakelt sereg, valamint hajóhad és az otthon között fenntartani, megerősíteni.”*

Dunakeszin, ahogy minden más magyarországi településen, várták a fronton lévő szeretteiktől érkező híreket, leveleket, lapokat. Különösen így volt ez a karácsonyi ünnepek idején. Vörös József először is boldog karácsonyi ünnepeket kívánt szüleinek, majd így folytatta: *„Máma tuttam meg, hogy a Gyuri is idejöt, de nem mi hozzánk jöt, hanem a batni (=zászlóalj) 3-mal van. Ot meg mind Románok vannak, én már intézkettem, hogy ő eljőjön onnét, a mi batninkba, körülbelül 9 vagy 10 nap múlva it lesz.”*

A tábori lapot az alakulat dombornyomott sapkajelvényével pecsételték le, amelyen az alábbiak szerepelnek: *„Karpathen – Korps Hofmann, 1914–1915” (Kárpátok – Hofmann hadtest, 1914–1915)*. A postai bélyegző mutatja, hogy 850-es számú tábori postahivatalban, 2016. december 23-án adta fel Vörös József. A díszlevelezőlap árát a hadtest a rokkantak, az özvegyek és az árvák megsegélyezésére, valamint egy Kárpátokbeli emlékszobor felállítására fordította.

(Kerekes Dóra)

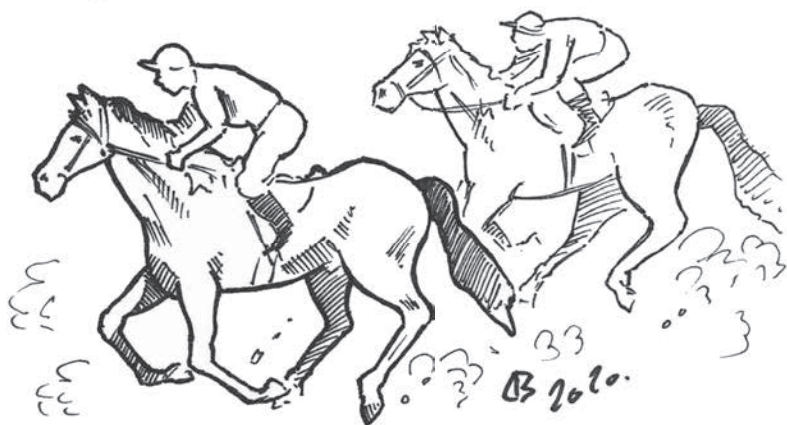
Bunda Alagon?

Id. Petanovits József a vendéglátásban szerzett nevet magának: övé volt a 19. század végén, az Andrássy úton található *Casino* vendéglő, a Vigadó téri Pilseni sörcsarnok, illetve a Rákóczi úti Metropol szálloda. Utóbbi kávézójában sokat időztek a lóverseny (*turf*) ismert alakjai, végül maga a tulajdonos, Petanovits is beszállt a versenyeztetésbe. Istállója az akkori magyar lóverseny Mekkájában, Alagon volt, ahová családjával együtt ki is költözött. Maximalista ember lévén a legjobb és legdrágább zsokékat és trénereket fogadta fel: Schejbal József, sokszoros magyar champion (bajnok)-zsokét, a tizenkét derbit nyerő Esch Győzöt, és a kiváló tréner, Mravik Pált.

Mint polgári származású futtatónak, kezdetben Petanovitsnak számos előítéllettel kellett szembenéznie, főleg, hogy lovai sorra nyertek. Egy történet szerint egy 20.000 forintos díjban Petanovits *Topper* nevű lovát kizárták, mert a zsűri úgy látta, annak zsokéja nekilovagolt Festetics Tasziló lovának. Petanovits ezen annyira megsértődött, hogy az összes lovát eladta egy bécsi kereskedőnek, majd megfogadta, hogy soha többé nem futtat, még a pályára sem megy ki. Végül egy évtized múlva tért vissza a lóversenyhez.

Azért Petanovits sem ment a szomszédba egy kis trükközésért. Az 1933-as Nemzeti és Hazafi-díj után kifütyülték az ellene fogadók. A háromévesek versenyében ugyanis az első két helyet Petanovits lovai vitték el. *Végrehajtó* nyert *Fokos* előtt. Utóbbi volt a favorit, ezért rengetegen tettek rá pénzt. A fogadók úgy érezték átverték őket, Petanovits „belenyúlt” a versenybe. Főleg azután, hogy az előző évben *Végrehajtóról* terjedt el, hogy jobb, aztán a fontos versenyeket *Fokos* nyerte. A nagyot kaszáló bukmékerek azért tudtak örülni a Petanovits-istálló sikereinek.

(Kerekes Dóra)

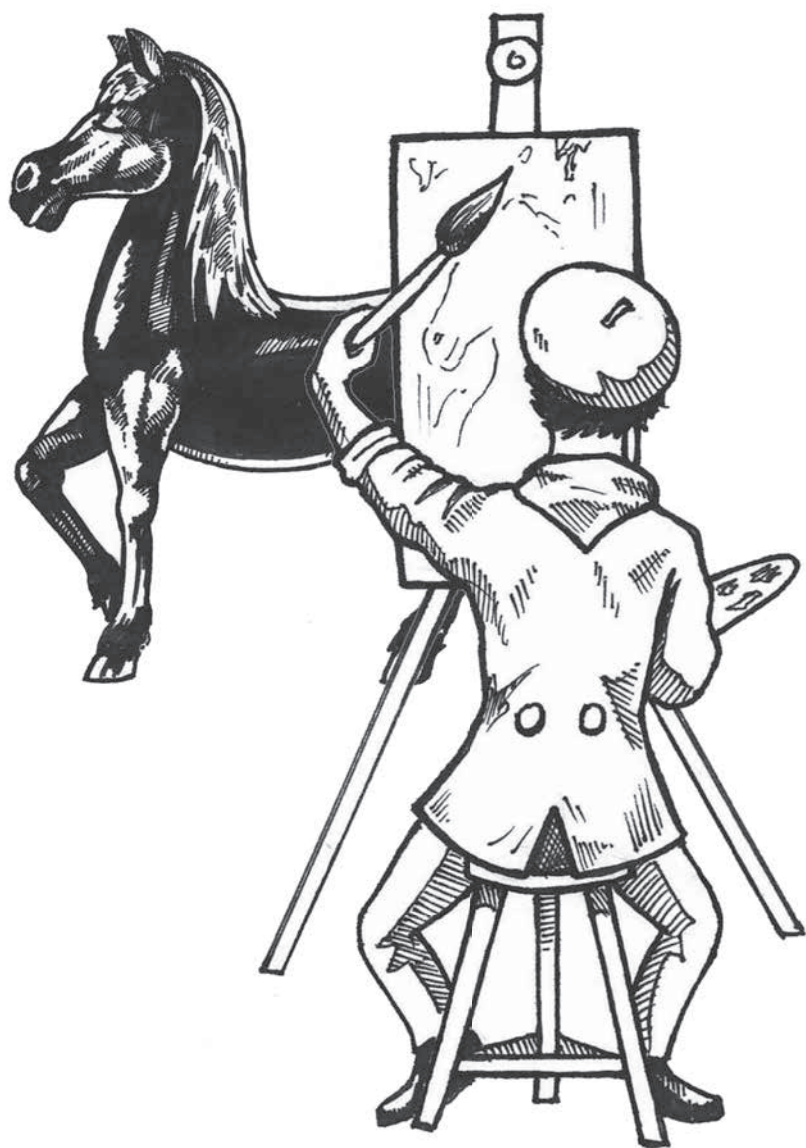

Ló a műteremben

Az alagi lóversenysport nemcsak „lovass embereket” vonzott a községbe, de számos művészt is. Közöttük volt Konrád Ignác, aki fiatal éveiben állatkerti állatok megfestésével foglalkozott, majd később Alagon a versenylovak mozgását tanulmányozta, rajzolta meg. Lóportré-készítői karrierje akkor kezdődött, amikor az ismert versenyló-tulajdonos, Geist Gáspárné megbízta lovának megfestésével, és a kész művet nagy elragadtatással fogadta, illetve arra ösztönözte Konrádot, hogy további képeket fessen. A festő az első világháborúból hazatérve Alagon folytatta karrierjét. A Magyar Lovaregylet Konrád házában olyan műtermet építtetett, amelybe a megfestendő lovakat is be tudta vinni. Híres képe, a *Reggeli munka Alagon*, a budapesti Múcsarnokban kiállítva nagy sikert aratott. E képnek három változatát festette meg, amelyek közül az egyik a Horthy család két tagja, a kormányzó és Horthy Jenő, az alagi tréner is látható. Munkásságára hamar felfigyeltek: az 1922-ben Budapesten járt amerikai üzletember, Ralph Beaver Strassburger megbízásából Franciaországba ment, majd onnan amerikai felkérésnek is eleget tett. Később a washingtoni lóversenypálya elnökének John D. Schapirónak is megfestette versenylovát. A kép annyira jól sikerült, hogy Schapiro a kor legnagyobb lóportré festőjének nevezte Konrádot, és meghívta az Egyesült Államokba, ahová többször is elutazott.

Konrádnak alagi tanítványa volt Engel Károly, aki fiatalon a mester mellett tanulta meg a lóportréfestészet fortélyait, majd Németországban csinált karriert.

(Kerekes Dóra)

A Katonadomb legendája

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején, a dicsőséges tavaszi hadjárat során Görgey Artúr április elején Vácon át Komárom felmentésére indult. Mivel a tábornok számított arra, hogy az osztrákok megtámadják, a Kmety-hadosztályt április 8-án Dunakeszire rendelte, hogy így fedezze a főszereg átvonulását. A hadosztályhoz további csapatok csatlakoztak, amelyek folyamatosan zaklatták a Rákospalotán állomásozó császári erőket.

Hatala Péter (1832–1918) tüzérvéleményeiből tudjuk: a Dunakeszin táborozó csapatok akadályozták meg, hogy Pestől Vácra jussanak az osztrák csapatok. Az egyik üteg a Duna mellett, a Szentendrei-sziget irányában egy domb által fedve foglalt állást. A főváros felől egyszerre három gőzhajó ment fölfelé Vácnak. Mind a három katonákkal volt megrakva. Hatala Péter célba vette az egyik hajó orrát, a golyó a kormánykerékbe fúródott. A hajó sodródott, a másik kettő pedig azonnal megfordult. A néphagyomány szerint az a domb, amely mögött az üteget felállították a mai Katonadomb.

Akárhogy is, a megfutamított hajók révén sikerült megakadályozni, hogy a császáriak megsegítsék Vácot, amely így április 10-én Görgey Artúr és a magyar csapatok kezére került. Ezután is maradtak seregtesek Dunakeszin, sőt, a korábban lerombolt vasútvonal helyreállítását is megkezdték.

(Kerekes Dóra)

Egy király és egy császár halála

A mai Magyarország dunántúli része az ókori Római Birodalomhoz tartozott, határfolyója a Duna-volt. A rómaiak a Kr. u. IV. században alakították ki a Duna-kanyar védműveit, és ekkor már a folyó bal partján is megvetették lábukat. I. Valentinianus (364–375) célja az volt, hogy a megbízhatatlannak tartott barbár törzseket (kvádok, szarmaták) egymástól elválasztva, a szövetséges barbár törzseket a római védelmi rendszerbe integrálja. Emiatt kezdődött meg egy 450 x 300 méter nagyságú, ovális alaprajzú erőd építése Göd–Bócsaújtelepen. Valentinianus tervében első lépésként folyami átkelőhelyet létesítettek a Szentendrei-szigeten fekvő Horány és Dunakeszi között, csak pár kilométerre délre Göd–Bócsaújteleptől, ott, ahol ma a dunakeszi–horányi komp közlekedik. A folyó dunakeszi oldalán épült kiserőd feladata a terület, a folyami átkelő és a nagyerőd építési munkálatainak biztosítása volt. A tipikus kiserődben 35-50 katonánál több egyszerre sosem szolgált.

A kvádok erőteljes tiltakozása miatt az építési munkálatokat le kellett állítani, de az új római helytartó később folytatta azt, egyúttal a tiltakozó kvádok királyát meghívta egy tárgyalással egybekötött lakomára. Az álláspontok nem közeledtek, sőt, a római helytartó a távozó kvád királyt orvul megölette. Erre a kvádok és szövetségeseik támadást indítottak Pannonia ellen, amelyet a haragos császár személyes válaszhadjárral torolt meg egy évvel később. A béketárgyalások a kérdéses erőd körül folytak, de a kvádok nem engedtek a rómaiak követeléseinek. Erre a császár erősen feldühödött, szidalmazni kezdte a követeket, de utolértte a haragos emberek végzete: gutaütést kapott és hamarosan meghalt.

(Kerekes Dóra)

Szabó István cséplőgépe

A dunakeszi születésű Malmos Szabó István (1863–1943) gazda tizenegy gyermeke közül kilencet nevelt fel, illetve látott el földrésszel. István nevű fia később Dunakeszi bírása lett. Az apa gőzmalmot működtetett az akkori Mező út (ma Martinovics utca) 24. szám alatt, amely 1914–1915-ben épült. Innen kapta a család az azonos nevű, gyakran rokoni kapcsolatban is álló családok között Dunakeszin megszokott ragadványnevét (Malmos).

Dunakeszin az 1900-as évek legelején a búza- és rozsmagokat még főleg kézzel vagy állati erővel cséplték, így nagy könnyebbséget jelentett a gőzzel hajtott cséplőgép megjelenése. Ez tiszta szemet adott, a szalmát, a töreket és a polyvát pontosan szétválasztotta.

Malmos Szabó István gőzhajtású cséplőgépe, amelyet a helyiek „tüzes gépnek” is neveztek, a Lukovszky-kert alatti (Szent István út és Fő út kezdete) szérűskertben üzemelt. Szabó István a géppel bérceplést is vállalt. A gőzgép egy hatalmas szíj segítségével hajtotta meg a cséplőeszközt.

A gépet az ún. cséplőbanda, más néven gépesbanda kezelte, amely szinte hierarchikus felépítésben végezte a munkát. A magoktól „megszabadított” gabonaszárazakat hatalmas kazalba rakták. A gőzgéppel végzett cséplés gyorsabb és tisztább volt, mint a kézi erővel végzett.

(Csoma Attila – Lőrincz Róbert)

Szüreti mulatság

„Édes Atyámfia! Mivelhogy a szőlő megérett és azt le is kell szedni, avégből fordulunk magukho’: legyenek segítségünkre és jöjjenek el Dunakeszire, az Iparos Otthonban f. évi szeptember hó 3-án vasárnap délután 6 órai kezdettel rendezendő szüreti mulatságra. Otthon ne vacsorázzon senki, mert Mici néni 7 órára olyan finom birkapörköltet és cigánypecsenyét készít olcsón, hogy mindenki meg lesz elégedve, jó és olcsó badacsonyi és jó zene sem fog hiányozni, mert házi zenekar is lesz. Fedett helyiségről gondoskodunk.”

A fenti meghívást Legendi György kapta kézhez 1939 szeptemberében a Dunakeszi-Alagi Iparos Körtől. A korabeli falu őszi vigalmait mindig a környék fiatalságának zenés rendezvénye, a szüreti mulatság nyitotta. Az eseményt általában valamelyik civil szervezet rendezte, kibérelve a falu egyik kocsmáját. A fenti mulatságnak, rendhagyó módon, az Iparos Kör saját helyisége adott otthont.

Minden szüreti bálnak volt egy bírója és egy bírónéja. A hagyomány szerint ezt a tisztet mindig a falu újdonsült házaspárja töltötte be. Az 1939-ben rendezett mulatságon ifj. Sipos Jánosé és feleségéé volt ez a tisztség.

A résztvevők közül néhányan csikósnak, illetve csikóslánynak öltöztek, ruhájukat nemzeti szalag ékesítette. Az egész falun keresztül haladó felvonulásukkal kezdődött a bál. A menetet a főcsikós és a főcsikóslány vezette, 1939-ben Kónyi Jenő és Selmeczi Annuska. A felvonulás után jött a vacsora, majd hajnalig tartó zene és tánc szórakoztatta a jelenlévőket. A belépődíjából származó bevételt jótékonyági célra fordították.

A bálban szokás volt, hogy a legények szőlővel kedveskedjenek a nekik tetsző leánynak. A gond csak az volt, hogy a legszebb fürtöket közszemlére tették, viszont érinteni ezeket tilos volt. A legényeknek így csellel kellett hozzájutniuk, hiszen minden vendég azt leste, hogy ki mer csenni a fürtökből. Aki nem volt elég ügyes, és tetten érték, annak a bíró szabta ki a büntetést komoly pengőforintokban – természetesen ez is jótékony célokat szolgált.

(Csoma Attila - Lőrincz Róbert)

Szoboravatás galibával

A szocializmus időszakában Dunakeszin is, ahogyan sok más magyarországi településen, sor került Vlagyimir Iljics Lenin szobrának felállítására.

Már maga a szobor is érdekes volt, mert Segesdi György szobrászművész Karcag városának készítette 1965-ben, de – mivel ábrázolásmódja nem volt hagyományos – a városban nem állították fel. Tíz évvel később Dunakeszire került. A megyei pártbizottság kezdeményezésére kapta meg a nagyközség, ajándékba.

A szobrot Dunakeszin, a Nap utcai lakótelep főterén 1975. április 22-én avatták fel.

Az avatási ceremóniát kétszer is elpróbálták előzetesen, mindkétszer rendben ment minden. Az avatás során azonban sehogy sem hullott le a lepel a szoborról, a kötél minduntalan megakadt a nyakán.

A fiasco felelősét keresve a helyi párttitkár szabotázszt is emlegetett, végül mégsem lett komolyabb következménye az ügynek.

(Kerekes Dóra)

Halál a versenypályán

Idősebb Apponyi Albert gróf unokája Herberstein Henrik gróf Alagon született, 1920-ban. Már gyermekkorában kitűnő lovas volt; eleinte a fal-kavadászatokon, majd a versenypályán is bemutatta tudását. Mégsem ezt választotta hivatásának, élete végéig megmaradt úrlovasnak, vagyis kedvtelésből lovagolt csak. Fiatalon számos magyar és osztrák díjat is nyert.

A család ekkor már Dunakeszin, a Szent Mihály-templom mögötti sarokházban élt, amelyet egy helyi parasztgazdától, G. Veres Györgytől béreltek. Herberstein gróf a katonai pályát választotta, repülőtiszt lett. Még élnek olyanok Dunakeszin, akik mesélik, hogy az ifjú gróf rendszeresen megjelent repülőgépeivel a falu fölött és pontosan édesanyja udvarára ejtette le a szennyeszsákját, hogy később mindenféle bravúrt bemutatva, közönségét elkápráztatva elhagyja a települést. Édesanyja nagyon féltette a repüléstől, attól tartott ugyanis, hogy balesetet szenved és meghal. A gróf élete végül nem repülőgépszerencsétlenség következtében ért véget.

1940 novemberében, a káposztásmegyeri évzáró *meetingen* Babika II. elnevezésű lován versenyzett, amely a tribünök előtt, a közönség szeme láttára lovagolt rá az egyik akadályra. A ló az ugrás után rosszul ért földet, elbukott, lovasa leesett. A mögötte érkező Wolbert százados már nem tudott irányt változtatni, lóva ráugrott a földön fekvő Herberstein grófra, aki koponyatorést szenvedett. A pályaorvos azonnal odasietett és haladéktalanul az újpesti Károlyi kórházba szállíttatta a sérültet, aki nemsokára meghalt. Mindössze 20 éves volt, sírja a dunakeszi Kegyeleti parkban található.

(Kerekes Dóra)

Egy Afrika-kutató különös balesete Dunakeszi-Alagon

1938. április 19-én este, amikor a fél nyolcas, Szob felé tartó vonat a Dunakeszi állomást elhagyva az „Oceán” konzervgyár elé ért, puszkagolyó csapódott az egyik vagon ablakának. Az üveg nagy csörrenéssel a földre hullott, és az ablak mellett álló Kittenberger Kálmán, a híres Afrika-kutató a vállához kapva odaszólt a szomszédjához:

– Azt hiszem, belém lőttek, vérzem!

Az utasok azonnal meghúzták a vészféket. Két orvos került elő, akik gyorsan kivették a sebből a golyót, amely szerencsére az ütőér mellett akadt el, így nem okozott súlyosabb sérülést. A vonat folytatta útját. Nagymaroson az állomásfőnök jegyzőkönyvet akart felvenni az esetről, de Kittenberger – azzal az indokkal, hogy egész nap Budapesten, a *Nimród* vadászújság szerkesztőségében dolgozott és estére alaposan megéhezett – elmemenekült a hivatalos ügymenet elől, és nagymarosi villájába sietett.

A csendőrségi nyomozás hamar kiderítette, hogy nem merénylet történt. Az egyik helybéli úricsalád jeles tanuló, példás magaviseletű gyermeke, egy gimnazista diák lőtt célba levante fegyverével, de nem vette figyelembe, hogy célja mögött az éppen akkor elhaladó vonatot is eltalálhatja. A gyermek édesanyja kétségbeesve kereste fel Kittenberger Kálmánt, legyen segítségükre, nehogy bajuk származzék az ügyből, hiszen a fiút nem vezette szándékosság. A rettenthetetlen oroszánvadász – aki közvetlenül az eset után még összemorzsolta volna a tettest – fejébe csapta kalapját és ismerőseihez rohant. Csaknem térden állva könyörgött, vessék latba tekintélyüket, nehogy bántódása essen a diákgyerekeknek, aki kis híján halálra sebezte.

(Lőrincz Róbert)

Faluháza paradicsomból

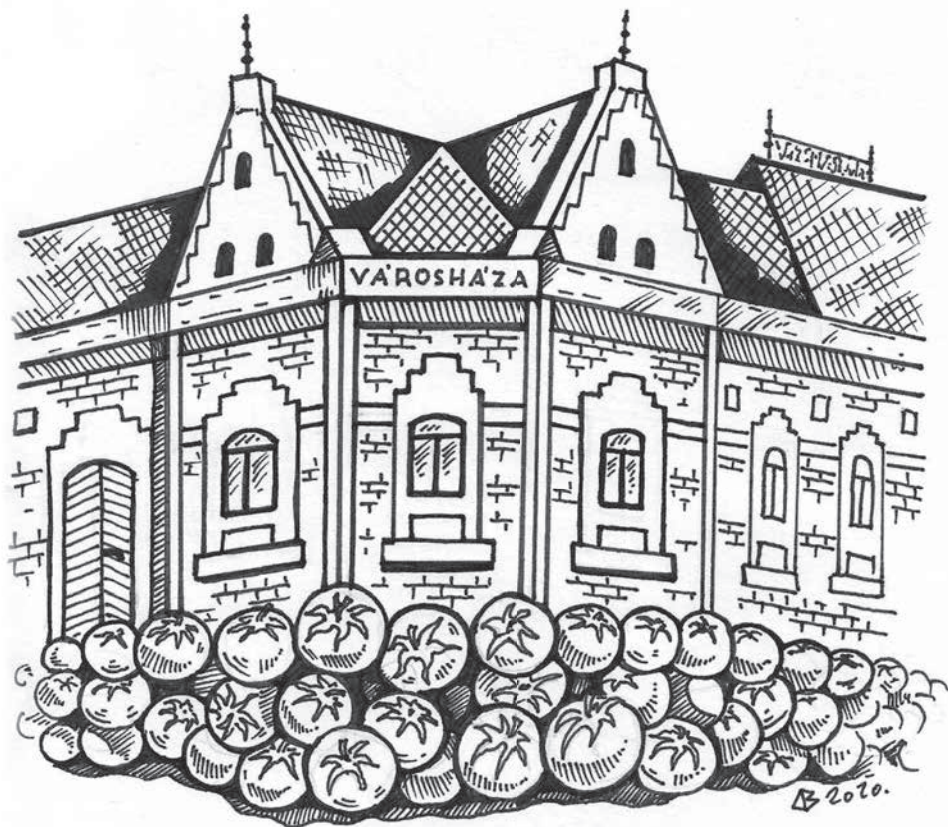
Dunakeszin – ahogyan több más, Pest környéki településen – az 1870-es évek elején kezdték meg a nagytömegű paradicsomtermelést. A dunakesziek a Tetétlen-dűlőkön alakították ki a paradicsomföldeket. A növény magját már sokszor februárban elvetették a házak körüli magaságásokba, amelyeket humuszban gazdag földdel (ezt a határban járva, „titkos helyekről” szedték össze) és istállótrágyával töltötték meg. Az előző szezon végén gondosan eltett magokat betakarták földdel, szalmával, üveglapokkal, deszkával.

Ahogyan jött a jó idő, egyre inkább kitakarták a fejlődő magoncokat, majd végül május végén, amikor az utolsó talajmenti fagyok is elmúltak, kiültették a palántákat a szabad földbe. Egy-egy hektárra 4-6000 palánta került, amelyeket kézi erővel ültettek és locsoltak be. Később ugyanígy karóztak és kötöztek. Augusztusban szüretelték a termést. Ilyenkor az egész család a paradicsommal foglalkozott: az asszonyok kari vagy háti kosarakba szedték, a gyerekek osztályozták és ládába rakták, a férfiak szállították, értékesítették.

A dunakeszi paradicsom – amelynél nem volt ritka a 70-90 dkg-os darab – a pesti piacokra (később a konzervgyárba is) került, elsősorban a Lehel térre és a Fény utcába, ahol a gazdák maguk vagy kofák (nagykereskedők) segítségével értékesítették. Az így szerzett bevételek olyan nagy összegre rúgtak, hogy több dunakeszi család is megtollasodott, és a helyiek képesek voltak arra, hogy a régi, már dűledező községháza helyett újat építsenek.

Az új 1901-ben készült el, és ez a mai Városháza középső épületrésze.

(Kerekes Dóra)

Tragédiák kápolnája

A ma a Kápolna utcában található Nepomuki Szent János (más nevén Lovaregyleti) kápolna megépítését eredendően – az itt letelepedett családok és a személyzet vallásgyakorlásának lehetőségeit biztosítandó – Révész István plébános javasolta, mivel a Szent Mihály-templom messze volt Alagtól. Három főúri család, a Cziráky, a Pejacsevich és az Almássy 200.000 aranykoronás alapítványt tett erre a célra.

Hamarosan azonban több tragédia is érte a három családot. Cziráky Johanna, a fiatal grófnő 1900-ban kötött házasságot az Alaghoz szintén ezer szállal kötődő, fiatal Pejacsevich Alberttel, majd kilenc hónappal az esküvőt követően meghalt. A gyászoló édesanya, Czirákyné gróf Almássy Erzsébet emléket kívánt állítani fiatalon elhunyt gyermekének, így került emléktáblája a kápolna falára, amelynek építését 1906-ban fejezték be. Mellette paplak és iskola is létesült a tréningtelepi gyermekek számára.

Három évvel a kápolna elkészülése után az Almássy család állított emléktáblát a kápolnában, mivel gróf Almássy Kálmánné unokája, Beniczky István és neje, Waldeck Valéria grófnő 1909-ben, távol-keleti nászútjuk során, Szingapúrnál hajótörést szenvedtek, és a tengerbe veszttek.

A kápolna nevét az egyik alapítványtevőről, gróf Pejacsevich János Nepomukról kapta.

(Kerekes Dóra)

Az első közlekedési lámpás gyalogátkelőhely Dunakeszin

1981 februárjában halálos közúti gázolás történt Dunakeszin. A baleset után a megyei újság, a *Pest Megyei Hírlap* egy olvasói levél kapcsán részletesen foglalkozott a veszélyes dunakeszi útkereszteződésekkel. A cikkből kiderül, hogy a városlakók már 1979 márciusában, levélben kérték a tanácstól jelzőlámpás gyalogátkelőhely létesítését a 2-es főút és a Béke út kereszteződésénél. Dunakeszi polgárai ígéretet kaptak kérésük teljesítésére, ám nem történt semmi, mert a Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium (KPM) Budapesti Közúti Igazgatósága szerint *„forgalmirányító lámpát csak ott lehet elhelyezni, ahol előzőleg kiszélesítették az úttestet. Ugyanis négy forgalmi sávra van szükség ahhoz, hogy a közlekedésben ne okozzon torlódást a lámpa tilos jelzése.”*

Az út szélesítéséhez elkészültek a tervek, ám közben kiderült, az egész 2-es utat bővítik, így ekkor a lámpakérdés lekerült a napirendről, a kereszteződés balesetveszélyes voltát a KPM azzal kívánta csökkenteni, hogy éjszaka megkülönböztető megvilágítással hívják fel az autósok figyelmét a fokozott óvatosságra. A lap joggal élcelődött azon, hogy ez nem oldotta meg a nappali átkelések biztonságosabbá tételét.

További kritikát fogalmazott meg Solymosi László dunakeszi pedagógus, aki a KPM fentebb idézett szavaival kapcsolatban azt a szemléletbeli különbséget hozta be a diskurzusba, hogy *„vajon az emberélet a fontos, vagy az, hogy a gépjárművek akadály nélkül száguldhassanak keresztül Dunakeszin?”*

Az első jelzőlámpás gyalogátkelőhelyet végül 1981 szeptemberében adták át Dunakeszin, nem a Béke útnál, hanem a Liget utca és a Tanácsköztársaság út (ma: Fő út) kereszteződésénél.

(Májner Tamás)

A fizetés tankkal jött

1956-ban Dunakeszin is várták a híreket a forradalomról, a faluban fáklvás felvonulást rendeztek, sőt, még egy orosz tank személyzetével is csetepatéba keveredtek. A faluban is kenyér és más élelemhiány volt, pénztelenség és kilátástalanság uralkodott.

Október végén a műhelytelepiek még ezekben az időkben is szokatlan látványban részesülhettek. Hatalmas dübörgéssel egy tank érkezett a Járműjavító elé. Mindenki megrémült, hogy löni fognak. Sokan nem felejtették még el, hogy a második világháború idején az üzem miatti bombázások okán aggódtak. De hamarosan örömbé csapott át a rémület: a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia két oktatója és a Magyar Nemzeti Bank alkalmazottai érkeztek, akik zsákokban és faládákban hozták a Járműjavítóban dolgozók bérét, sok millió forintot.

A tank nemcsak ide, de más üzemekbe, így a dunakeszi konzervgyárba is szállított fizetést, összesen mintegy 30 millió forintot. A Váci úton, a Bőrgyár közelében tűzharcba keveredtek, de azután sikerült egérutat nyerniük és teljesítették küldetésüket.

(Kerekes Dóra)

Rubik Ernő Alagon

A dunakeszi repülőtér kiépítését 1945 januárjában a Vörös Hadsereg kezdte, hogy a Budapest ostroma során használhatatlanná vált repülőterek helyett az utánpótlást innen lehessen biztosítani. A háborút követően egy ideig még szovjet kézben maradt a létesítmény, de később a magyar sportrepülés egyik támaszpontjává vált.

Az első magyar tervezésű vitorlázó repülőgép 1933-ban készült el, és egyre több tervező műhely kezdte meg működését az országban. 1955-től Dunakeszin működött az Alagi Központi Kísérleti Üzem, amelyben a tervezés és az építés mellett azzal is kísérleteztek, hogy miképpen használhatók a könnyűfém építési anyagok vitorlázógépek esetében. Ennek a részlegnek a vezetője lett id. Rubik Ernő, a bűvös kocka feltalálójának édesapja.

Az általa később szabadalmaztatott könnyűfémszerkezet kikísérletezéséhez járult hozzá a Dunakeszin tervezett, Gébics (R-23) gyakorlógép. Ekkorra Rubik Ernő tervezőasztaláról már 23 géptípus került a gyártósorokra.

A Gébicsről, amely 1957. június 13-án, a dunakeszi repülőtérrel emelkedett először a magasba, a tervező így vélekedett: *„Ez a gép is megnyerte a külföldiek tetszését, pedig tervezésénél nehéz műszaki kérdést kellett megoldanom. A »Gébics« ugyanis teljesen fémből készült, méghozzá úgy sikerült megterveznem, hogy nem nehezebb, de nem is drágább, mint a fából készült gépek.»* Rubik Ernő ezúttal is remekművet alkotott, a Gébics könnyen és biztonságosan repült. Nem csoda, hogy elnyerte ebben az évben az 1952-ben alapított, a sportrepülés jeles személyiségeinek odaítélt Paul Tissandier-díjat.

A Gébics végül soha nem került sorozatgyártásba: az Alagi Központi Kísérleti Üzem hamarosan átalakult, Rubik Ernő repülője volt az utolsó gép, amelyet a dunakeszi üzemben gyártottak.

(Kerekes Dóra)

Janus Pannonius és Alag

Alagi Bekény Benedek Alag falu birtokosa volt, egyben az ország ítélmestere, Werbőczy István familiárisa (hűbéres magyar változata) is. Werbőczy – saját költségén – 1510 és 1514 között Bécsbe és Itáliába küldte az ifjút tanulni, akinek édesapja az az Alagi Bekény Dénes volt, akinek halastavát a váci püspök familiárisai egy éjjel alatt lehalászták. Kürti Katalinnal kötött házasságából két fiú született, akik közül Benedek humanista költő és tudós volt; kapcsolatrendszere számos országra kiterjedt.

Míg Bécsben tartózkodott, Werbőczy elküldte neki Janus Pannonius tíz elégiáját. Mivel Bekény véleménye szerint a szöveget a másoló eltorzította és megcsonkította, egyik tanárától, a klasszikus irodalomban jártas Vellini Ricutius János (Johannes Camers, Giovanni Camerino) ferences szerzetestől kért segítséget. Közös kiadták az elégiák helyreállított szövegét, amelyhez mindketten Werbőczyt magasztaló ajánlást csatoltak. Bekény saját latin nyelvű versei is Pannonius elégiáival együtt jelentek meg.

(Kerekes Dóra)

Színkritikusok párbaja Alagon

1901 tavaszán a *Berliner Theater* (Berlini Színház) vendégeskedett néhány napig Pesten, a társulat előadta Bjørnstjerne Bjørnson norvég író – a norvég nemzeti himnusz szerzője, későbbi Nobel-díjas (1903) szerző – *Erőnkön felül* (németül: *Über unsere Kraft*, norvégül: *Over Ævne*) c. darabját is.

A két részből álló darab a kritikusok zömének és közönség tetszését is elnyerte, azonban Ambrus Zoltán író (később a *Nemzeti Színház* igazgatója) meglehetősen elégedetlen volt a darabbal, és ennek két cikkben is hangot adott. Legfőképpen a dráma bölcséleti sekélyességét bírálta. Ambrus szerint a darab „vezető eszméje”, „a nagy princípium” a következő közhely: „*Legyetek jólelkűek, ne bántsátok egymást, valahogy majd csak lesz!*” Ambrus mindezt megtoldotta azzal, hogy szerinte Bjørnson munkáit nem azok esztétikai minősége miatt kedvelik, hanem korábbi politikai állásfoglalása miatt (a szerző Dreyfus kitartó támogatója volt).

Bjørnson, illetve az előadás védelmére Ambrus régi barátja, a kor egyik vezető kritikusa, Keszler József kelt. A nyilvános üzenetek sértésbe fordultak, a dolog vége pedig párbaj lett, amelyet 1901. május 12-én vívtak meg, Alagon. A párbaj feltételei a következők voltak: kétszeri golyóváltás 25 lépés távolságból, 15 másodperc célzási idővel. Ambrus segédei Bródy Sándor és Herczeg Ferenc, Keszleré Szóts Pál és Werner Gyula voltak.

Az első golyóváltás után Ambrus könnyebben megsérült. Második golyóváltásra nem került sor, Keszler bocsátkérésére a felek kibékültek.

(Májner Tamás)

Kádár lova

Az 1960-as évek első felében diplomataistálló létesült Alagon, ahol a Magyarországon akkreditált külföldi diplomaták lovagolhattak, miközben a hazai titkosszolgálatok is tevékenykedhettek.

Öt évvel később Kádár János a baráti Mongóliába látogatott, ahol Erdenben megnézte az ott működő Mongol–Magyar Barátság téleszt. A látogatás során Kádárnak megtetszett egy ló, amelyet – a mongol vendégszeretetnek megfelelően – ezüstveretű kantárral és nyereggel neki is ajándékoztak. A nyeret és kantárt a hazatérő pártvezér a Mezőgazdasági Múzeumnak ajándékozta. A lóról nem esett szó.

Moldova György 2006-ban Kádárról írt könyvéből azonban kiderült, hogy egy évvel a látogatást követően a mongol herélt ló – gondozójával együtt – megérkezett Magyarországra. Kádár nem volt nagy lovas, nem tudott volna vele mit kezdeni, de vissza sem küldhették.

Így a Mici névre hallgató barna mongol ló a diplomataistállóba került, Alagra.

(Májner Tamás)

Magyar literátusok Alagon

Alagot 1890 és 1945 között számos nemzetből, néprétegből és vallási csoportból kikerülő, kozmopolita lakosság lakta. Még színesebb volt az a társaság, akik kijártak a lóversenyekre, hogy drukkoljanak, megfigyeljenek, fogadjanak, írjanak, fessenek. Az irodalmi élet számos alakja is Alagra látogatott: így Heltai Jenő, Szép Ernő, Vidor Marcell és Krúdy Gyula.

Heltai Jenő újságíróként, mondjuk így: hivatalból vett részt a versenyeken, ugyanakkor nem tudta magát függetleníteni az itteni világtól: szenvedélyesen szeretett fogadni.

Sokat járt ki Alagra – főleg tavasszal – Szép Ernő, aki a *Nyugat* c. folyóirat asztaltársaságához tartozott. Számos költeményt írt, amelyeket az alagi lóversenypálya és az itt tartott versenyek ihlettek.

<i>„Budapestnek reménysége:</i>	<i>Budapestnek Alagára!...</i>
<i>Alag, Alag szép határa, –</i>	<i>Alagomra, Alagodra,</i>
<i>Ah, a végzet szörnyet ütött,</i>	<i>Mindannyiunk Alagjára. –</i>

Szintén nagy lósport-rajongó volt Vidor Marcell, ungvári születésű költő, akinek 1943-ban *Galopp* címmel jelent meg verseskötete. Ebben a pesti és az alagi versenyeket, az itteni szereplőket örökítette meg a rá jellemző szenzitivitással. Pejacsevich János, Futaky László, Esch Győző, Nagy Géza, Gutai János is megjelenik költeményeiben, de Heltai Jenőnek is emléket állít.

A hazai művészvilág nagyjai közül Krúdy Gyula és Szerémy Zoltán nevét kell megemlítenünk. Utóbbi a *Vígszínház* neves művésze volt, aki kiköltözött Alagra és itt halt meg. *„Hogyan felejtethném el Alagot!”* – mondta.

(Kerekes Dóra)

Liszt Ferenc tanítványa Alagon

Több mint három évtizedig élt Alagon férjével, a Nemzeti Múzeum régiségtárának igazgatójával Zaphiry Heléna (Gárdonyi Nagy Gézáné), aki fiatalkorában – az 1870-es évek végén – az egyik legnagyobb zongorista tehetségnek számított. Tizenhat éves volt, amikor egy vizsgahangversenyen Zichy Géza gróf később híressé váló egykezes darabját játszotta. Az előadáson jelen volt Liszt Ferenc is. Zaphiry Heléna visszaemlékezéseiben így ír:

„tapsok közt fejeztem be a darabomat, amikor hirtelen csak látom, amint fekete abbéruhájában, lobogó hajjal felém igyekszik a Mester s a pódiumra jön hozzám. Átölelt és megcsókolt... Attól kezdve tanítványa lettem.”

1878 és 1880 között volt Zaphiry Heléna Liszt Ferenc tanítványa a Zeneakadémián, ám kapcsolatuk később is szoros maradt. Együtt töltött idejükőről pontos naplót vezetett, amelyet alagi házában őrizgetett, és 1933-ban mutatott be a *Budapesti Hírlap* riporterének.

Zaphiry Heléna zongorista karrierjének 1887-ben súlyos betegség vetett véget, amelyből soha nem tudott teljesen felgyógyulni. Később gyermekeket tanított zongorázni és árván maradt unokaöccsét, a későbbi neves író, Ujházy Györgyöt nevelte Alagon. 1936-ban temették el az alagi temetőben.

(Lőrincz Róbert)

Az Országház kőfaragója

Neumann József kőfaragó a mai Fő út 110. sz. házban élt feleségével, Csereklye Juliannával, és fiával, a később szintén kőfaragóvá váló Neumann Ödönnel.

Neumann József hosszú ideig az Országházon dolgozott kőfaragóként, ahol egy kőfaragókból álló kis csapat vezetője volt. Akkor is, később is nagy szakmai hírnévnek, megbecsülésnek örvendett.

Dolgozott Dunakeszin is, ahol számos család síremléke dicséri keze munkáját.

Neumann Ödön szülei Fő út 110. sz. alatti házát az 1980-as években értékesítette, amelyet a Városi Tanács vásárolt meg. 1990 után Dunakeszi Város Önkormányzatának birtokába került az épület, amelyben hosszú ideig a város Helytörténeti Gyűjteménye kapott kiállítóteret.

(Kerekes Dóra)

A kockás papír

Bellók János 12 évesen veszítette el szüleit, majd gazdag, távoli, ismeretlen rokonaihoz került, gyámságba. Kezdetől fogva jó tanuló volt, és minden munkát elvállalt, amit tudott. Alagon a Magyar Lovaregylet kezdte kiépíteni a települést – ebben az időben kézi erővel.

A vállalkozók és a helyiekből verbuválódott kubikosok között vitát generált az elszámolás, ami olyannyira elfajult, hogy már az építkezés folytatását is veszélyeztette. A főmérnök is kénytelen volt megjelenni, aki előtt egyszer csak ott termett egy mokány kis legény, és kockás papírról, tényszámokkal bizonygatta a kubikusok igazát. Végül a főmérnök menesztette a pallért, a legényt, Bellók Jánost pedig megtette „bandagazdának”, vagyis ő vezette a kubikusok csapatát.

Mindössze öt osztályt végzett, de korábban az utászoknál dolgozott, ezért ismerte a „köbözés tudományát”. Ettől kezdve megszűntek a viták, a munka rendben folyt tovább. Bellók csapatfőnökként is tovább dolgozott, éveken keresztül túrta fel bandájával Alag utcáit, és részt vállalt az ország első falusi vízvezetékrendszerének építésében.

Az első vezeték a régi – ma már más funkcióval bíró – strandról hozták az öreg temető melletti úton, majd a Szent István utcán át a Réti pályáig és az istállóig – a lovak számára. A Szent Mihály-plébánia hamarosan rácsatlakozhatott, de a lakosok nem. Alag lakossága végül Bellók János és csapatának köszönhette, hogy a falusi házakba és a villákba is bevezették a folyóvizet. A dunakeszieknél még később került erre sor.

(Kerekes Dóra)

A munka gyümölcse

Ébert Jenő 1946-ban született, és Dunakeszin töltötte gyermekkorát. A 14 éves dunakeszi korcsolyázóval készített miniinterjú a *Képes Sport* 1961-ben.

„Rövid bemutatás: Ébert Jenő 14 éves, első gimnazista. Csaknem nyolc éve jár be Dunakeszről edzeni. Hetenként négyszer 4 órakor ébred, s háromnegyed ötkor már vonaton ül.

Azt mondják, talán nem is helyes. Kérdezzük meg őt:

– Nem túl fárasztó ez?

– Nem is tudnék tovább ágyban maradni! Nagyon szeretem a jeget és a korcsolyát. Minden vágyam, hogy jó eredményt érjek el. A nyarat nagyon erősen átdolgoztam Hostyánszky edzőm irányításával. Úgy érzem, a varsói győzelmet és a bajnokságot is ennek köszönhetem.

– S mit szeretnél elérni a sportban?

– Jaj, azt még el sem merem mondani. Egyelőre tanulni akarok. Nagyon sokat..”

A sok tanulás eredményeként hétszeres magyar bajnok lett és kijutott két téli olimpiára is (1964-ben Innsbruckban, illetve 1968-ban Grenoble-ban képviselte hazánkat).

(Májer Tamás)

Szupernépszerű utánfutók Alagról

A szocializmus hiánygazdasága az utánfutók piacát is jellemezte. A '70-es évek végéig a hazai ipar nem látott fantáziát utánfutók gyártásában, az import pedig korántsem fedezte a szükségleteket. 1979-ben azonban két vállalat, az Autófenntartó Ipari Tröszt (AFIT) pécsi telephelye, illetve az Alagi Állami Tangazdaság is megkezdte (melléktevékenységként) az utánfutók gyártását.

Az alagi modell a kimondottan áruszállításra tervezett Farmer volt, amely sikerrel enyhített az utánfutóhiányon, az első évben több százat adtak el belőle. 1980-ban a már három típusban, normál, ponyvázott és speciális változatban állították elő, és a termékcsaládot bemutatták a Szegedi Ipari Vásáron is, ahol egyből vásárdíjas lett.

1981-ben a Farmer a Budapesti Nemzetközi Vásáron is bemutatkozott. Az Esti Hírlap a következőket írta róla: *„Igazi vásárfia a Farmer teherutánfutó. [...] A Farmer teherutánfutót az Alagi Állami Tangazdaság ipari üzeme gyártotta, a KERMI-nél kitűnő minősítést kapott.”*

A vállalat 1982-ben kedvezményes áron olyan csomagban is árusította már utánfutóit, amelyet a vevőknek maguknak kellett otthon összeszerelni. Amennyiben a vásárló sikerrel járt, a vállalati üzem ingyen levisz-gáztatta az utánfutókat.

A piac gyorsan változott. A kezdeti népszerűség ellenére a '80-as évek második felében a vásárlói igények erősen megcsappantak, a vállalat 1987-re be is fejezte az utánfutó-gyártást.

(Májjer Tamás)

Kertész Imre Dunakeszin

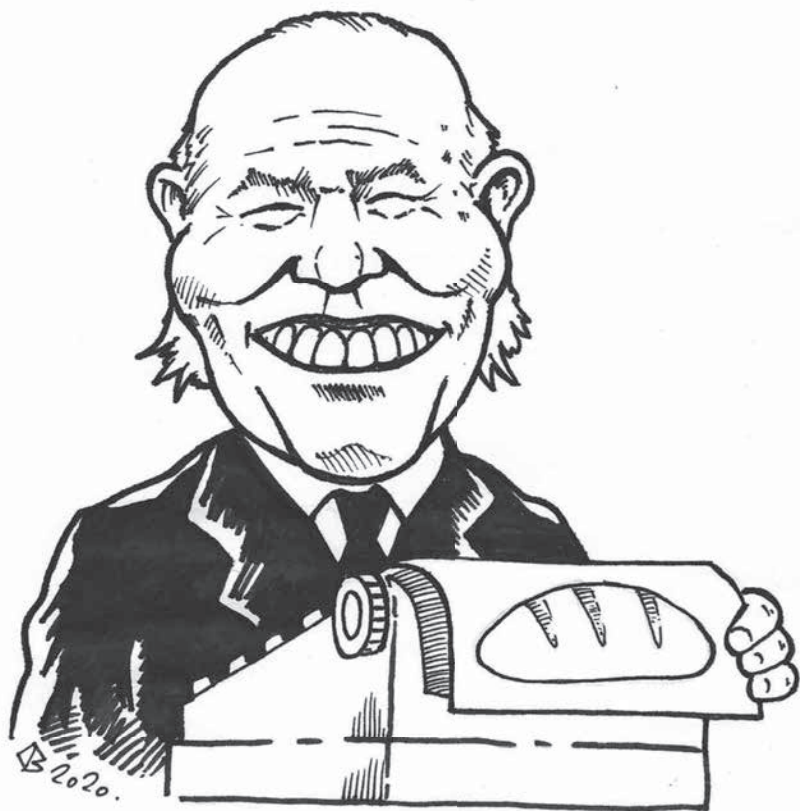
1934/1935 fordulóján a pesti Glaser Pékség előmunkása, Wiedermann János megvette Dunakeszi fő utcájának (ma: Fő út) akkori utolsó telkét és – mivel elismert pék volt már akkor is – saját pékséget nyitott. Kenyereivel, péksüteményeivel hamarosan meghódította a dunakesziek és a falun kívül élők szívét is. A távolabbi területekre lovaskocsival szállították termékeiket.

Az épületben – amely ma már messze nem Dunakeszi utolsó háza – ma is működik a Wiedermann pékség, ahol János dédunokája és felesége süti a kenyeret és más péksüteményeket. Ugyanazt a helyiséget használják, csak a berendezések felelnek meg a modern kor kívánalmainak.

A második világháború után Wiedermann János és fia, idősebb Wiedermann Imre újraindították az üzletet, ahol ebben az időszakban későbbi Nobel-díjas írónk, Kertész Imre is dolgozott, segédként. 1950-ben a pékséget államosították, apa és fia segéd munkásként dolgoztak korábbi tulajdonukban. 1965-ben egy kemence leégése miatt bezárták a létesítményt, és idősebb Wiedermann Imre máshol keresett munkát.

1972-ben engedélyt kaptak a pékség újjáépítésére, a következő év húsvétjára készült el az első kenyér az új üzletben. Ettől kezdve ismét működött a Wiedermann pékség Dunakeszin.

(Kerekes Dóra)

A harangok is háborúba mentek

Az első világháború során számos nyersanyag területén mutatkozott egyre nagyobb hiány az Osztrák–Magyar Monarchiában. A legnagyobb feladatot a réz beszerzése jelentette, amelynek pótlására végül minden rézből készült tárgy rekvirálását írta elő az illetékes hatóság. A vallás- és közoktatási miniszter 1915. augusztus 18-ai köriratában kérte az egyházak vezetőit, írják meg, mely harangok nélkülözhetők egyházközségükben, ezekről részletes kimutatás készült, amelynek alapján a honvédelmi miniszter elrendelte a harangok leszerelését. Dunakeszin 1917. január 9-én Bohunka Lajos jegyző üzenetet hagyott a plébánián: *„Walsér gyár telefonált, hogy holnap délelőtti órákban munkásai megjelennek Plébános Úrnál a harangok leszerelése végett.”*

A leszerelési munkálatokat az egész falu végignézte, majd a vasútállomáshoz kísérték a harangokat. Itt Richter Béla plébános beszédet mondott: *„A hazaszeretet szent nevében kérték és mi bár nagyon fájó szívvel ugyancsak a drága Haza javáért hoztuk meg a nagy áldozatot, midőn megváltunk szent harangjainktól.”* – kezdte.

A meghagyott temetőkápolnai kisharang kongása mellett érkezett meg a menet a vasútállomásra. Richter plébános feljegyezte: *„1917. jan[uar] 11-én rekviráltak tőlünk három harangot, és pedig a nagy harangot (tisztá harangérc súlya 265 kg). Sz[en]t István magyar kir[ály] harangot 80 kg és egy kis harangot 9 kg. Összsúly = 454 kg. Terítés à 4 kor[ona] összesen 1816 kor[ona].”*

A háborút követően a hívek adományjaiból pótolták a Szent Mihály-templom harangjait.

(Kerekes Dóra)

Lovag és Fitos

Az alagi diplomataistállót Schaurek Ottmár alapította 1964-ben, hogy a hazánkba akkreditált külföldi diplomaták a telepen lovakat bérelhessenek, illetve vehessenek. A telep nagy népszerűségnek örvendett mind a diplomaták, mind a hazai elit körében.

A diplomataistállót azonban a magyar állambiztonsági szolgálatok is árgus szemmel figyelték. Felfigyeltek például egy magyar egyetemista (Tóth Miklós) és egy angol követségi titkárnő (Alexandra Parmenter) bontakozó szerelmi kapcsolatára is.

A fiatalember az 1967 őszen Alagra került unokatestvérét látogatni járt ki a diplomataistállóba, ahol megakadt a szeme a csinos követségi titkárnőn. Miklós unokatestvére, egy barátja és mások is segítettek a kapcsolat kibontakozását – mint később kiderült, mind az állambiztonságnak dolgoztak.

Miután Alexandrát hazarendelték, Miklós többször útlevélkérelmet adott be, mindannyiszor elutasították. Végül Alexandra egy ismerőse próbálta átcsempészni kocsijának átalakított csomagtartójában a Jugoszláv határon, ahol – természetesen – a hatóságok már vártak rá.

Az állambiztonság aktív közreműködésével szárba szökkenő alagi szerelem véget ért, Miklós nem jutott ki Nyugatra, helyette különböző magyar börtönökben kellett leülnie a disszidálási kísérletért kiszabott nyolc hónapot.

(Májjer Tamás)

Bangha Béla és a jezsuiták Dunakeszin

Kevesen emlékeznek ma már arra, hogy a mai Dunapart Lakópark területén egykor a jezsuita rend nyaralója állt. A házat a budapesti rendház főnöke, Bangha Béla vásárolta meg 1932-ben. Az épület egyszerű berendezéssel bírt, kertje gyümölcsfákkal volt tele. Az itt nyaraló jezsuita páterek, közöttük Bangha Béla, Dunakeszi és Alag életében is részt vállaltak.

A testvérek közül többen rendszeresen tartottak Műhelytelepen (ma: Dunakeszi–Gyártelep) lelkigyakorlatokat. 1935. január 13-án, az Alagon építendő Szent Imre-templom javára a Kultúrház nagytermében (ma: Járási Bíróság) adott jótékonyági hangverseny előtt Bangha Béla mondott ünnepi beszédet. Két évvel később a kibővített, új, kéttornyú Szent Mihály-templom felszentelésekor is Bangha Béla páttert kérték fel ünnepi szónoknak, aki kiemelte: „*A templom a nép erkölcsének legfőbb akadémiája, erőforrás a vigaszban és szenvedésben, remény a halálban.*”

1938. május 25–29. között, a XXXIV. Eucharisztikus Világkongresszus idején Bangha Béla volt az esemény egyik főszervezője, így közeli kapcsolatban állt a pápa által a világkongresszus kapcsán Magyarországra küldött Eugenio Pacelli (1876–1958) pápai titkárral. A dunakesziek emlékezete szerint az egy évvel később, XII. Pius néven pápává választott Pacelli járt a dunakeszi nyaralóházban is.

Bangha Béla jóban volt Fieszl (Faludi) Jánossal, a Szent Mihály-templom esperes-plébánosával, akihez rendszeresen átjárt beszélgetni, elmélkedni. Pihenő idejét a Duna-parti villa puritán módon berendezett szobáiban vagy a faluban és a parton sétálva töltötte. Különösen sok időt töltött itt azt követően, hogy 1935-ben leukémiát diagnosztizáltak nála. A jó levegőn tett hosszú séták, a villa kertjében üldögélés újult erővel töltötték el.

(Kerekes Dóra)

A vasút, ami megváltoztatta a falut

1844 augusztusában az Ullmann Móric vezette Középponti Vasúti Vállalkozó Társaság kijelölte a Duna bal partján a Pestet Váccal összekötő gőzvasút nyomvonalát, amely érintette Dunakeszit is. A plébános, Holló Mihály kedvezőnek találta a vasútépítést, a dunakesziek azonban agódtak az ide érkező sok napszámos miatt. A földek kisajátítása sem folyt könnyen: a gazdák a vármegyéhez fordultak panasszal, mivel a kisajátított földjeik után is adót kellett fizetniük.

Ősszel megindult az építkezés, amely egész télen folyt, így a pálya gyors ütemben készült. A plébános feljegyzései szerint az ide érkező munkások életvitele rombolóan hatott a falusiakra, ahogyan a hirtelen jött konjunktúra az erkölcsi értékeiket kezdte ki – különösen, hogy a vasút jobban fizetett, mint a gazdálkodás.

A vasúti pályán kívül megépült az indóház, három őrház és őrbódé, ahová alkalmazottakat is felvettek. A Pest-Vác vasútvonal ünnepélyes átadására 1846. július 15-én került sor. Az ünnepség díszvendége József főherceg, nádor volt, de rajta kívül mintegy 350 fő próbálhatta ki az új közlekedési eszközt, közöttük Kossuth Lajos, Széchenyi István és Petőfi Sándor. A palotai megálló kihagyásával 25 perc alatt ért a vonat Dunakeszire, ahonnan mintegy 10 perces technikai szünet után folytatta útját Váccra, ahová további 24 perc alatt ért el.

Az élet felgyorsult. Már nem a gazdák szekerei szállították csak az árut, de a náluk sokkal gyorsabb vasút is. A meggazdagodott családok házakat építettek a faluban, vendéglőt, kocsmát, boltot nyitottak. Dunakeszi arca megváltozott.

(Kerekes Dóra)

Amikor Dunakeszire látogatott a fél világ

1929. június 1–4. között a Falufejlesztési Nemzetközi Bizottság tagjai Budapestre látogattak, ahol a pár nappal később Bukarestben megtartott Kongresszus előkészítő üléseire került sor. A budapesti program egyik napján egy „magyar falut” kívántak bemutatni a résztvevőknek, ahol a Faluszövetség kiállítását is rendezett. A mintafalu Dunakeszi lett, ahová június 2-ára várták a magas rangú vendégeket. *„E kiállításnak különleges célja, hogy a nemzetközi falufejlesztési kongresszus alkalmából a világ minden országából ideseregülő falufejlesztési és agrárszakemberek előtt a magyar falu kulturális gazdasági és szociális intézményeit bemutassa.”* – fogalmaztak a magyar rendezők.

Dunakeszi kiváló helyszín volt: Budapesthez való közelsége, könnyű vasúti és közúti megközelíthetősége mellett azonban az is sokat nyomott a latban, hogy lakosság úm. „színmagyar” volt, hiszen Alag ebben az időben nem volt Dunakeszi része, így a település lakosságának 98%-a volt magyar. A kiállítás hatalmas eseménynek számított az ekkor mintegy 9000 főt számláló faluban, amelyet a Dunakeszi Római Katolikus Elemi Iskola és az Óvoda összes termében, valamint a Községháza (ma: Városháza) nagytermében tartottak. Dunakeszin a megszervezésért Bohunka Lajos dunakeszi főjegyző és Bajnok Géza iskolaigazgató-tanító feleltek. A szervezők hangsúlyozták, hogy a Nemzetközi Falufejlesztési Kongresszus szakembereinek ide látogatása miatt *„külön kérünk méltó anyagot a bemutatásra; tanulságos és gyönyörködtető kiállításunkat és a vele kapcsolatos ünnepségeket mindenki tekintse meg.”*

Június 2-án ünnepélyes keretek között fogadták a községháza előtt a Budapestről autóbusszon érkező nemzetközi falufejlesztési szakembereket. A község határában a lovasbandérium várta őket, a faluba érve pedig magyar ruhás lányok, leventék és cserkészek sorfala között vonultak egy diadalkapuig. Itt Mayer János földművelésügyi miniszter és K. László József, a falu bírója köszöntötte a vendégeket, utóbbi kiváló beszédet is mondott. Majd a Hősök emlékműve (Szent István utca–Kistemplom

utca) előtt felállított díszemelvényhez mentek a vendégek. Először Horváth János váci főszolgabíró köszöntötte a vendégeket, majd a falusi ifjak és lányok – kiváltképpen Gombai Erzsébet – szavalata és énekszámra következett. Az iparos- és gazdakör vezetőinek (Legéndi István és Heinisch Gyula) üdvözlő szavai után a *Hiszekegyet* és a *Himnusz*t énekelte el a *közönség*.

Ezt követően a külföldi vendégek megtekintették a kiállítást és a község kultúrházában a Faluszövetség propagandafilmjeit is. Délután 5 órakor magyar táncokat mutattak be a kultúrház (ma: Dunakeszi Járásbíróság, Fő út 24.) udvarán, az iskolásfiúk, a lovasleventék és a tűzoltók is gyakorlatoztak, illetve járási dalosversenyre is sor került. A magyar ruhába öltözött lányok Körmagyart, a magyaros fehér csipkébe öltözött földműves ifjúság pedig csárdást adott elő.

(Kerekes Dóra)

Az „első” magyar film forgatása Dunakeszin

A *Színházi Élet* 1922-ben fényképekkel gazdagon illusztrált írást közölt Pál Oszkár filmszakíró tollából. A szerző az első magyar film nyomába eredt, és merő véletlenségből rá is bukkant az igazságra, miszerint az első magyar mozgóképfilm, *Az indián nő* című, 1909-ben forgatott, háromfelvonásos alkotás. Az igazság persze nem ez, az első magyar filmként Zsitkovszky Béla 1901-ben elkészült művét, *A tánczot tartjuk számon*. A cikk azonban helytörténeti szempontból mégis figyelemreméltó. *Az indián nőt* ugyanis – minden valószínűség szerint – Dunakeszin forgatták.

A film egyik főszereplője – Kankovszky Artúr – és több „statisztája” a Budapesti Torna Egylet American Wild West csapatának tagja volt. Kankovszky Ervin (Artúr testvérbátyja) 1911-ben írt egy cikket, amelyből egyértelműen kiderül, hogy a BTE sportolójának egy csoportja valóban kijárt a dunakeszi Duna-partra.

Kankovszky Ervin később fotóművészetünk ún. magyaros stílusának kiemelkedő képviselője lett. 1909-ben már évek óta fotózott (szakvizsgázott is fotózásból), noha megélhetését nem ez biztosította. Az is lehetséges, hogy a cikkhez mellékelt felvételeket ő készítette.

Erősen valószínűsíthető, hogy a tornászok által belakott „vadont” használta fel Bayer Elemér rendező a forgatáshoz, ráadásul az egyik fotón mintha a Duna látszana, az aranyásók feltehetően aranymosók lehetek, a jelenetek felvételéhez kitűnő helyszínt biztosított a dunakeszi Duna-part.

(Májner Tamás)

Dunakeszin gyártott Rubik-kockák

A Rubik-kockák gyártása 1977-ben indult meg Magyarországon. A játék olyan népszerű lett, hogy 1980-ban csak itthon egymillió darabot értékesítettek belőle. A gyártó, a Polytechnika Ipari Szövetkezet több üzemet is bevont a termelésbe, hogy ki tudja elégíteni a vásárlói igényeket. A termelés növelése érdekében az egyik bedolgozó vállalat, a gödi Dunamenti Termelőszövetkezet Építők, Szerelők, Takarítók, Gazdasági Társulása 1981-ben összeszerelő-üzemet létesített Dunakeszin. A telephely 80.000 játékot állított össze havonta.

És ez az üzem nem is az első volt Dunakeszin, ahol bűvös kockát állítottak elő. A téesz melléküzemében már 1980-ban gyártották a keresett játékot. Pontos adatot nem sikerült találni a dunakeszi bűvöskocka-gyártás megindulásának idejéről, de – egy, az előállítási munkákról szóló részletes riportból – tudható, hogy a '70-es évek legvégén már folyt a játék termelése a városban.

Apró érdekesség, hogy a hatóságok továbbfejlesztették a játékot, egyfajta közlekedési fejtörőt állítva így elő, amelyet ajándékként adtak át a szerencséseknek – Dunakeszin is.

(Májjer Tamás)

Stallone és Pelé Dunakeszin

A *Menekülés a győzelembe* című filmet 1980-ban forgatták – egyéb helyszínek mellett – Dunakeszin. A filmben olyan sztárok játszottak mint Sylvester Stallone, Pelé (Edson Arantes do Nascimento), Michael Caine és Max von Sydow.

A film története szerint a németek 1943-ban szövetséges hadifoglyokat – propagandacélzattal, valódi győzelmi esély nélkül – futballmeccsre kényszerítettek a Wehrmacht csapata ellen. A foglyok a sportesemény nyújtotta lehetőséget szökésre akarják felhasználni.

A film egyik fő helyszíne a hadifoglytábor volt, amelyet az alagi lóversenypálya területén építettek fel. *„Az őrtornyokkal és szögesdróttal körbevett saját közműhálózattal rendelkező tábor valóságos filmgyárként működött. Beosztották a legtöbb barakkot a különböző részlegek között. Az egyik például az építészet raktára volt, míg a másik statiszták tartózkodója”* – írta az *IttForgott* című blog.

Dunakeszi/Alag ezzel újabb filmforgatás helyszínévé vált, olyan előzmények után, mint az *Az indián nő* (1909), a *Karenin Anna* (1928) vagy a *Szerelmi álmok – Liszt* (1970).

(Májner Tamás)

A keszi betyár

Száraz István, avagy – ahogy inkább ismerték – Pityus, Dunakeszi falu „fenegyereke”, inkább amolyan ártalmatlan csirkefogója volt. Számos szélhámosága miatt a család fekete bárányának tartották és a visszaemlékezések szerint még a következő generációk is óvakodtak attól, hogy az Istvánokat Pityusnak becézzék. Alakjáról – annyi más érdekes történet mellett – Sipos Károly is megemlékezett *Régi keszi történetek* című könyvében, ahol találóan „a keszi betyárnak” nevezte őt.

Történt egyszer, valamikor az 1900-as évek elején, hogy Pityus a csepeli piacon járt unokatestvérével, hogy pénzzé tegye azt a székér paradicsomot, amely a család földjein megtermett. Annak rendje és módja szerint el is adták az utolsó szemig, hiszen a dunakeszi paradicsom nagyon keresett árucikk volt akkoriban. Jókedvűen indultak este haza az üres székérrel, és a jó üzlet öröme már útközben itókáztak egy keveset. Éjfél felé, Újpest közelében azonban hatalmas zápor kerekedett, akkora, hogy nem tudtak tovább haladni. A két atyafi nem esett kétségbe: az égi áldás elől a megyeri csárdába húzódtak. Kikötötték lovaikat, maguk pedig a még éjjel is forgalmas ivóban várták a vihar elültét. Mialatt megszártkoztak, néhány kupica pálinka is elfogyott, így mikor ismét járhatóvá váltak az utak, igencsak vidám hangulatban ültek vissza a bakra. Még sötétben elindultak Dunakeszi felé. A Székesdűlő környékén jártak, amikor a lovak megtorpantak. A hajnal jövetelét jelezve mellmagasságú, átláthatatlan ködcsík terült el előttük. Hiába nógatták, erőltették a lovakat, azok egy lépést sem tettek előre a sejtelmes, beláthatatlanná vált úton. Több se kellett az igencsak kapatos Pityusnak! Rögtön kijelentette, miszerint nem köd áll előttük, hanem egy fal, amely csakis a boszorkányok műve lehet, akik így szeretnék megakadályozni a hazatérésüket. Ezt bizonyítandó, le is ugrott a kocsiról, hogy majd a „fálnak” támaszkodik. Persze teljes hosszában elvágódott...

Az eset természetesen nem maradt titokban. Ezután sokáig, ha valaki esztelenül lehetetlen dolgot kísérelt meg, a faluban azt mondták rá: „*Nekidőlt, mint Pityus a fálnak.*”

(Csoma Attila – Lőrincz Róbert)

Az első magyar derbi

1921. június 19-én rendezték meg Alagon az első magyar derbit. A rendezvényt óriási érdeklődés kísérte: több tízezer szorongtak a pályán. Az eseményről olyan neves szerzők is tudósítottak, mint Krúdy Gyula. A versenyt Vatinius – Kincsem leszármazottja – nyerte, lovasa Nagy Géza (1898–1947) volt.

Nagy Géza *„A 20-as években a Hitch-istálló lovasaként sok nagy versenyt nyert, köztük a bécsi derbyt és a Millenniumi Díjat Balbinus, valamint a már említett első magyar derbyt Vatinius nyergében. Később német földön és Belgrádban is versenyzett, szintén nagy sikereket aratva. Korai halála előtt, a Gombolai-istálló tagjaként, az alagi Réti pályán, a fiatal lovasnemzedék oktatásában is részt vett.”* Nagy Géza sírja az alagi öreg temető I-es parcellájának 11. sorában található. Emlékét egy Vidor Marcel-vers is őrzi.

Nagy Géza

Vatiniuson, Balbinuson ült.
Nagy Gézáért a régi turf hevült.
Befutotta a távot vagy ezerszer!
Derby-nyerő volt, nem is egyszer!
Ifjabbak között, mint öreg vezet
És kivágja még most is a rezet!

A beszámolók nem fényezik túl a korabeli alagi állapotokat. A *Buda-pesti Hírlap* szerint pl. az alagi pálya kicsi, nehéz kijutni, és az utak rettenetes állapotban vannak.

1995-ben parkot is avattak Vatinius emlékére az alagi pályán.

(Májner Tamás)

Dunakeszi haj- és kendőviselet

A Révész István Helytörténeti Gyűjtemény több fotót is őriz, amelyek régi dunakeszi hajviseletet örökítették meg. Ezek egy részének, nyolc képnek eredetijét Hathalmi Gabnay Ferenc készítette, 1906-ban. Gabnay két cikket is publikált a Budapest környéki haj- és kendőviseletről.

Gabnaynak feltűnt, hogy rohamosan tűnnek el a hagyományos hajviseletek, mint írja „*az 1905-évi budakeszi Anna-bálon [...] csak két leányon láttam az eredeti hajviseletet*”. A népi hajviselet eltűnésének okát két fő dologban nevezte meg. Az első, hogy a fővárosi és a vidéki lakosság érintkezése rendszeressé vált, és a városi divat erősen hatott a vidéki leányok szokásaira – ezt Gabnay egyszerű divatmajmolásnak tekintette. A másik ok gazdasági természetű volt, tudniillik a hagyományos hajviselet igen sok időt és/vagy pénzt igényelt. Pl. egyes német hajviseletek elkészítése 3-4 órát vett igénybe.

Az anyagi vonatkozásokról pedig ezt írta a szerző: „*A magyar leányok, teszem a fent említett Dunakesz, Fót és Rákospalota leányai hajukba 20–30, sőt 40 korona értékű selyemszalagot fonnak, a mely két évnél tovább nem hordható, mert szétfoszlik, lekopik s bepiszkolódik, kivált a táncznál, a melynél pedig leginkább hordják. Már most jómódú ember legyen az, a ki kétévenként lányának, esetleg leányainak, csakis a fejére 20–40 koronát költhes[s]jen!*” Ahol – mint Dunakeszin – mégis megtartották a hagyományos haj- és népviseletet, ott ez a relatív jómódon túl azt is mutatta, hogy a település ragaszkodott szokásaihoz, hagyományaihoz.

(Májner Tamás)

Ferenc József Dunakeszin

Az 1867. évi kiegyezést követően sor került I. Ferenc József osztrák császár (1848–1916) és felesége, Erzsébet (Sissi) magyar királlyá, illetve királynévá koronázására. Az uralkodót ekkor tett esküje arra kötelezte, hogy rendszeresen Magyarországon időzzön. A politikai ügyek intézésére udvartartást működtetett Budán, de a magyar kormány vidéki rezidenciaként rendelkezésére bocsátotta a gödöllői kastélyt. A királyi pár és udvartartásuk évente több hónapot is eltöltöttek Gödöllőn. Erzsébet különösen szerette, amikor a bécsi protokollt nagymértékben elhagyhatta, és tényleg pihenhetett. A király pedig örömmel vadászott a birtokhoz tartozó területeken.

Így történt ez 1886 őszén is, amikor I. Ferenc József és kísérete, továbbá a magyar nemesség színe-java András napi (november 30.) fácánvadászatra készült a Szentendrei-szigetre, Szigetmonostorra, amely ekkor szintén a gödöllői uradalomhoz tartozott.

A király főbb tanácsadóival már reggel 8 órakor útnak indult. Három, lipicai szürkék által húzott négyesfogattal előbb Fótra, majd onnan a Rév úton át (amely a mai Fót-Kisalagról indult, a Budai Nagy Antal utcában folytatódott, és végül a révig ment) elérte a dunakeszi révet. Itt Kallina Károly magyar királyi erdőmester várta a magas rangú vadászokat, hogy a dunakeszi Kluk Mátyás révtulajdonos birtokában álló, szőnyegekkel díszített kompon átkeljenek a szigetre. A hintóval megtett út során az uralkodó megsejmelhette Fótot és végighajtatott Dunakeszin is.

A szigetmonostori vadászat sikeres volt. A feljegyzések szerint maga az uralkodó 100 fácánt, 24 nyulat, 4 fogolymadarat és 1 héját ejtett el. Ezt követően I. Ferenc József és kísérete a feldíszített komppal visszatért Dunakeszire, ahol Kluk Mátyás révtulajdonosnál várták a hintók. Itt legtöbb vendégétől elbúcsúzott, majd Gödöllőre utazott.

(Kerekes Dóra)

Filatéliai szenzáció Dunakeszin

A bélyeggyűjtők körében az ún. tévnyomatok ritkaságuk miatt értékesnek számítanak. Tévnyomatnak nevezzük az olyan, forgalomba került bélyegeket, amelyeket azután rövidesen visszavontak. Négy okból szoktak bélyegeket visszavonni (és tévnyomatnak nyilvánítani), 1. ha nem megfelelő anyag felhasználásával, 2. nem megfelelő eszközzel, 3. nem megfelelő nyomási technológiával készült, vagy 4. tévedés, mulasztás miatt. A dunakeszi bélyegek esetében az utóbbiról beszélhetünk. 1986-ban a *Képes Újság* 9. száma ugyanis a következőkről számolt be.

„1984. szeptember elsején a dunakeszi 4. sz. általános iskola felvette a Kőrösi Csoma Sándor nevet. A névadó és tanévnyitó ünnepségre emléklapokat készítettek, és meghívókat küldtek ki. Ezekre az 1984. március 30-án megjelent Kőrösi Csoma Sándor-bélyegeket ragasztották. Közöttük olyanokat is, amelyek hátoldalán a MAGYAR POSTA AJÁNDÉKA, a képoldalán pedig az évfordulóra utaló ezüst színű felirat olvasható. Lezajlott az ünnepség, és sokáig – egészen mostanáig – fel sem tűnt, hogy e felragasztott bélyegek egy részéről hiányzik az ezüst színű felirat.

Valószínűnek tartjuk, hogy ezekből több máris elkallódott. Vagy alkalódóban van. Az ügy tehát nemcsak érdekes, hanem izgalmas is. Akinek ilyen bélyege van, őrizze meg, mert az már most is nagy érték, s idővel csak növekedik.”

Lehet, hogy néhány dunakeszi lakos igazi bélyegritkasággal rendelkezik.

(Májor Tamás)

Táncmulatság Dunakeszin 1912-ben

A 20. század első évtizedeinek népszerű képes újságja, a korabeli fizetési viszonyokhoz képest olcsó *Tolnai Világlapja* volt. Kiadója és főszerkesztője Tolnai Simon az 1901-ben induló lapot olyan sikerre vitte, hogy 1912-ben nyomdát és könyvkiadóvállalatot alapított, majd egy évvel később megépíttette az ország legmodernebb újságpalotáját Budapesten, a Dohány utcában (később egy lett az Egyetemi Nyomda épülete). Nemcsak ezt a népszerű képes magazin, de világ- és művelődéstörténeti, szépirodalmi és tudományos köteteket, lexikonokat, sőt színházi és divatújságokat is nyomtattak a palotában. A zsidó származású tulajdonos 1941-ig működtette a kiadót. 1944-ben, Magyarország német megszállását követően a Gestapo deportálta, Mauthausenben, a koncentrációs táborban lelte halálát.

Lapja 1912-ben Dunakesziről is tudósított. A következőket:

„Egerből átvisz bennünket a fényképezőmasina a Budapest mellett levő Dunakeszi községbe s ott is fogunk látni érdekes vasárnap délutáni jelenetet. A fiatalság tánczra gyűlt össze a függetlenségi kör termében. Nem fér el ám a terembe az egész fiatalság, tehát részletekben lehet csak megtartani a táncmulatságot. A teret persze az erősebb férfinem foglaltad s a leányok egy része kint marad.

Arról azonban gondoskodnak a legények, hogy egy leány se maradjon megtánczoltatás nélkül. Az a leány, a ki már tánczolt, kimegy a teremből és helyette behívnak másikat az ablakok előtt éppen nem türelmesen várakozó leányok közül. Látjuk ezen a kedves képen, hogy a leányok papucsot viselnek s hajuk, melybe széles pántlika van fonva, le van eresztve hátul a bő szoknyájukra. Még jobban megfigyelhetjük érdekes viseletüket azon a másik dunakeszii fényképfelvételünkön, mely az egyik utcán haladó és beszélgető nőket ábrázol. A kép bal sarkában látható nők éppen a tempolomba igyekeznek s kis virágkoszorút és gyertyát visznek magukkal.”

(Májjer Tamás)

Disznótor a Vígyszínházban

Egy adoma szerint Csortos Gyula és Szerémy Zoltán, a *Vígyszínház* művészei az első világháború idején arra az elhatározásra jutottak, hogy Alagon hizlaltatnak disznót. *„Vesünk mutyiba egy disznót vidéken. Ha hazahozatjuk, még a szállítási költség se teheti olyan drágává, mint a pesti disznóhús”* – ez volt Csortos ötlete.

Kiautóztak Alagra, ahol valóban találtak is egy megfelelő disznót. A történet szerint hol Szerémy, hol Csortos utazott ki Alagra (egy ízben állatorvossal együtt) ellenőrizni, minden rendben van-e a disznóhizlálással kapcsolatban. Végül elérkezett a disznóölés napja. A tor sikeresen lezajlott, nem mellesleg sok résztvevő meghívása mellett, az esemény számlája tekintélyes summa lett. A feldolgozott sertést szekéren Pestre vitették, a boldog tulajdonosok visszaautóztak a fővárosba, ahol megfelezték az olcsó élelmet. Néhány nappal később a színház öltözőjében a következő beszélgetés zajlott:

- Összeadtam a költségeket és kiszámítottam, hogy nekem minden szem tepertő, amit megeszem, egy korona ötven fillérbe kerül.
- Nekem mondd? – felelte busán Csortos, – én is ma számítottam ki, hogy a kolbászom minden centimétere két korona ötvenembe van.

Ekkoriban egy kg „príma tepertő 3,60”-ba, a „Sütni való nyers kolbász, tisztán sértéshúsból (citromos, foghagymás)” kilója 58 fillérbe került. Vagyis Szerémyék a pesti árak sokszorosáért jutottak „olcsó disznóhúshoz”.

(Májner Tamás)

Lovasok verekedése Alagon

1934 áprilisának végén történt, hogy Esch László zsoké az alagi Varga-vendéglőben szórakozott menyasszonyával. A vendéglőbe betért Bocskay Pál volt zsoké, akkoriban az Alagi Falkavadász Társaság felügyelője, és – elégedetlen lévén azzal, hogy a zenész csak Eschéknek húzza – belekötött Eschékbe, egyebek mellett *„reprodukálhatatlan szavakkal illette Esch menyasszonyát”*.

Esch nem hagyta annyiban, a nézeteltérés elrendezése végett kihívta Bocskayt a vendéglő elé, ahol több tanú szerint az ittas Bocskay teljes erővel arcul ütötte a szintén részeg Escht. Egyszerű kocsmai verekedésnél több lett a dologból, mert Bocskaynál kés volt, és azt használni is kívánta a dulakodás során. Esch azonban megszerezte a kést, és többször ellenfelébe szúrta.

Az alagi csendőrök hamarosan megjelentek a helyszínen, és lefogták Esch Lászlót, aki így nem tudott a három nappal későbbi bécsi lóversenyen jelen lenni. Bocskay Pált a mentők kórházba szállították.

A dulakodás közben kiesett Bocskay protézise. *„A csendőrség abban az irányban is kiterjesztette a nyomozást, hogy hová tűnt Bocskay Pál értékes arany fogsora.”*

A verekedőket a *„Magyar Lovaregylet igazgatósága az egyesület tulajdonát képező és az összes ellenőrzése alatt álló pályákról kitiltotta.”* Escht *„Arday Rezső büntetőbíró a Dunakeszi község háza tanácsstermében tartott”* tárgyaláson fél év börtönbüntetésre ítélte.

Nem maradt fenn híradás arról, eredményes volt-e a fogsor ügyében indított nyomozás.

(Májjer Tamás)

Uralkodók a dunakeszi kredencen

Az első világháború volt az emberiség első „totális háborúja”, amelynél elengedhetetlen volt, hogy az otthon maradottak és a fronton harcolók lelkesedését – és támogatását – az uralkodók, állami vezetők fenntartsák. Bár ez még nem a második világháborús propagandagépezet, mégis: a központi akarat áthatotta a magán- és a közélet tereit.

Az itthon maradottak számára a háborút a hadigazdálkodásra való átállás jelentette: bevezették a jegyrendszert, sorban kellett állni élelemért, az életszínvonal erőteljesen csökkent. Ezért volt szüksége olyan tárgyakra a propagandának, amelyek a hétköznapi használatban rendszeresen kézbe kerültek. Így olyan eszközök is propagandisztikus szerephez juthattak, amelyek korábban nem. Ezen tárgyak egy részének elkészítése, de bizonyos színek és jelszavak alkalmazása is állami monopóliumjog volt. Amikor „piacra dobtak” egy új propagandatárgyat, annak megfelelő reklámot is adtak a sajtóban, és beszerzését háborús kötelességnek vagy hazafias tettnek minősítették. Eleinte elsősorban képeslapok és plakátok szolgáltak propagandacélokat; később azonban, amikor a villámháború mítosza elbukott, az életszínvonal pedig egyre jobban csökkent, meg kellett nyerni a „honleányokat” is, azokat a háziasszonyokat, akik nap mint nap megküzdöttek az élelmezés nehézségeivel, azzal, hogy férjük, fiúk, apjuk a fronton van. A korabeli családanya központi szerepe a háztartásban, az étkeztetésben volt, így jelentek meg a propaganda eszközeiként a gyertyatartók, tányérok, bögrék, evőeszközök.

A Révész István Helytörténeti Gyűjteményben található, első világháborús, propagandacélokra készült porcelánbögrén két arckép van: az egyik II. Vilmos porosz királyt (1888–1918), a másik I. Ferenc József osztrák császárt, magyar és cseh királyt (1848–1916) ábrázolja. A bögre felirata nehezen olvasható: *Háború emlékére*, 1914/16. A bögrék is a háborút, az abban részt vevő uralkodókat stb. népszerűsítették, így kerültek számos polcra, kredencre pl. Dunakeszin is. A formába préselt, szabadkézzel vagy sablon segítségével festett, matricával, illetve levonóképpel és olcsó aranyozással, tömeggyártásban készített edények elsősorban a háborús szövetséget és fegyverbarátságot jelenítették meg.

(Kerekes Dóra)

Útlevél a lábasjószágok - marhalevelek Dunakeszin

A magyar mezőgazdaságban a 15. századtól az állattenyésztés lett a főszerep, ennek jelentős ágazatává vált a marhatenyésztés és -kereskedelem. A következő évszázadokban az export iránya Nyugat- és Dél-Európa volt, ahol a magyar marhának („*Ungarnochse*”) komoly felvevő piaca alakult ki. Szerették a magyar szarvasmarhát nagyobb vágó súlya és minőségi húsa miatt, így a szürke színéről és magas árszintjéről ismert állatokat szívesen vásárolták fel Bécs, Nürnberg vagy Augsburg piacain. A középkor végétől kezdve, az oszmán uralom magyarországi évszázadain át, egészen a 18. század közepéig a magyar nemesség és parasztság legfőbb jövedelme a szarvasmarha-tenyésztésből és -kereskedelemből származott. Ezen mit sem változtatott az, hogy az időszak egy jelentős részében az ország három részre szakadt állapotban volt. A tenyésztés javarészt Erdélyben és az Alföldön zajlott, míg a királyi Magyarország területén áthaladva hajtották az állatokat lábon a vásárra.

A kereskedelem magyarországi koordinátorai a tőzsérek voltak, akik változó mértékű haszonkulccsal dolgoztak, majd az 1770-es évektől 5-6 kereskedőtársaság bonyolította a forgalmat. A kereskedőlánc kétirányú volt: a marhák útja a tenyésztőtől a tőzsérekhez, innen az eladási hely húsígazgatóságához, majd a mészárosokhoz vezetett. A pénz útja viszont visszafele, így a tenyésztők hosszabb idő elteltével jutottak csak bevételhez.

Az állatokat a tenyésztés helyéről lábon hajtották az európai piacokra. A hosszú, 3-400 km-es úton a legnagyobb teher a hajtók számára a takarmányozás biztosítása volt. Később marhakereskedő állomásokat hoztak létre, ahol a M. Kir. Államvasutak szerelvényei szállították tovább az állatokat. 1897-ben Dunakeszin is volt ilyen állomáshely, és az itteni lakosok is foglalkoztak marhakereskedelemmel, amit az is bizonyít, hogy az újpesti Ladányi állatorvos panasszal élt Sipos József dunakeszi marhakereskedő (kupec) ellen, amelynek azonban Blaskó Károly bíró nem adott helyt.

Ahhoz, hogy ez a rendszer működképes maradjon nagyon fontos volt az állatok egészsége. Sem a tenyésztők, sem a hajtási útvonal települései nem engedhették meg maguknak, hogy az állatok megfertőződjenek valamely betegséggel, mert ez az anyagi tönkremenetelüket, szélsőséges esetben a piacuk elvesztését jelenthette. Ennek megfelelően már a középkortól kezdve a települések és a vármegyék igyekeztek a határaikat védeni a járványoktól, akár vásárok is elmaradtak járványügyi vészhelyzet következtében. A 18. században Mária Terézia már rendelkezik arról, hogy az állatok hajtásához a lábasjóságoknak (szarvasmarha, ló, sertés) passzust, mai fogalommal élve: útlevelet kell adni. Az írást a községi bíró és/vagy a főjegyző adta ki a mindennapi közigazgatási ügyintézés keretében.

A dunakesziek lábasjóságai is rendelkeztek passzussal. A Révész István Helytörténeti Gyűjteményben két marhalevelet őrzünk, amelyek közül az egyik az Ipolyságból származik, a másik azonban Vörös András dunakeszi gazdáé volt, aki egy szőke szőrű ártány (ivartalanított) sertést kívánt Újpestre szállítani. Az 1889. december 7-én kiállított okiratot a község elöljárójaként Acsay Kálmán írta alá. A hátoldalán feljegyezte azt is, hogy az állat „vészmentes helyről hajtatik Újpestre”.

(Kerekes Dóra)

Egy Dunakeszihez köthető Grassalkovich-anekdota

A *Hasznos mulatságok* című folyóirat szerint történt egyszer, hogy Grassalkovich (I.) Antal királyi kamarás, aki a gödöllői uradalom birtokosaként Dunakeszit is bírta, a falu Duna-partján sétált az esti szürkületben. Vele volt a kor ismert improvizátor-költője, Hangai hatvani prépost (más források szerint Hangai Zakariás piarista [1708–1766] volt a költő) is, aki arra panaszkodott, milyen sok a parton röpdöső denevér. Grassalkovich azonnal parancsot adott vadászának, hogy lőjön az állatok közé. A vadász azonban nemcsak elriasztotta a denevéreket, de el is talált egyet. Grassalkovich ekkor – legalábbis az anekdota szerint – így fordult Hangaihoz: „Csináljon neki [mármint a denevérnek] koporsóírást.” A sírfelirat meg is született rögvest, a kor műveltségi nyelvén, vagyis latinul:

*„Mus et avis fueram, geminum [más forrás szerint: duplex]
quoque funus habeo:*

Trajcior [más forrás szerint: saucior] volucris, mus modo mergor aquis.”

*„Szárnyas egér voltam, kettős volt szinte halálom,
megsebesedve madár, vízbe merülve egér.”*

Hangai írása nem merült feledésbe, Homonnay Imre: *Beszélgetés a' versíró és a' halál között* (Buda, 1845.) című kötetében latin és magyar nyelven is megtalálható, és lábjegyzetben az anekdota is ott szerepel.

(Kerekes Dóra)

B
2020.

A hentes mészárosa

1933. december 28-án reggelre Berta Lajos alagi lakos házőrző kutyáját megmérgezték, majd kifizia a ház melletti mellékhelyiségben egy térdből levágott emberi lábat talált. Berta azonnal értesítette a csendőrséget, a kiérkező hatóság pedig további megcsonkított testrészekre bukkant.

Így kezdődött Alag (és a 20. századi Magyarország) egyik legvéresebb bűnesete, amelyet Bognár Istvánné követett el, férje, Bognár István hentes és mészárossal szemben. Bár az asszony eleinte konzekvensen tagadta tettét, majd pedig sokáig arra hivatkozott, hogy hirtelen felindulásból követte el a szörnyű cselekedetet, a nyomozók bebizonyították, hogy előre eltervezett, rettenetes módon kivitelezett gyilkosságról van szó.

A majd két évig tartó perben kiderült, hogy Bognárné uralkodott szelíd természetű, a megkeresett pénzt sokszor megtartani nem tudó férje felett. Üzleti ügyekben gyakran ő tárgyalta, és a legtöbb tanú könyörtelenségéről nyilatkozott.

A korabeli sajtó végigkísérte a vétkes asszony tárgyalását, amelynek során lassacskán kibontakozott a véres tett legtöbb részlete. Bognárné – az unokanővérétől szerzett fegyverrel – háromszor fejbe lőtte férjét, majd testét – a férfitől eltanult szakmai fogásokat alkalmazva – számos darabra bontotta. A testrészeket Göd és Újpest között több helyen elrejtette, egy részüket a Dunába dobta. A nyomozók sok testrészt felleltek munkájuk során (így végül az egyértelmű azonosítást lehetővé tevő fejet is), de egyes darabok soha nem kerültek elő.

1935-ben Bognárnét életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélték, de soha nem derült ki, hogy – ahogyan a nyomozók sejtették – volt-e bűntársa; s ha igen, ki volt az. Saját 14 éves fia? Más?

Bár a *Belügyi Szemlében* az 1990-es években közölt cikk szerint szeretője ígérete sarkallta Bognárnét a tetre, aki később el is vette feleségül, ennek bizonyítékait – egyelőre – nem sikerült felfedezni.

(Kerekes Dóra)

Egy dunakeszi származású „felvilágosult pedagógus”

Tsisch Tamást 1758. december 21-én, Dunakeszin keresztelték meg, a Szent Mihály-templomban. Az evangélikus család valószínűleg a szomszédos Fóton élt, anyanyelve a szlovák (tót) vagy a német volt. Fiúgyermeküket tanítónak szánták, ezért evangélikus iskolákba járt; majd Debrecenben magyar nyelvet és irodalmat tanult.

Tanulóéveit követően nevelői állást vállalt, majd a jénai egyetem óráit látogatta. Utóbbi nagy hatással volt rá, pedagógiai rendszerét az itt megismert tanokra alapozta. 1788. évi hazatérésekor a csetneki (Štítinik, SK) latin iskola rektori állását fogadta el, ahol már 1556-ban létezett evangélikus egyház és iskola is. Utóbbi legnagyobb hírét Tsisch rektorsága idején érte el.

Tsisch – hazai és külföldi tanulmányai alapján – új pedagógiai irányzatot honosított meg az iskolában. Kiemeltnek tartotta a reáltárgyak és a nyelvek minél magasabb szintű oktatását. Emellett felismerte, hogy az egyoktató modell már nem alkalmas a szükséges tantárgyi tudás magas szintű átadásához, ezért segédtanítókat alkalmazott. Az 1792 októberében megnyitott intézetben, az első tanévben 12, a következőben már 70, 6–12 éves ifjú tanult. Tsisch a természet, a mozgás, a gyakorlati tanítás kedvelője volt, a Jénában megismert, Salzmann-féle modell alapján nála is az egészséges, értelmes, jó és elégedett tanulók képzése állt a fókuszpontban.

Annak ellenére, hogy a Tsisch-féle modell keretében tanuló diákok az iskolai tanulmányaikat a szokványos idő egyharmada alatt befejezték, a csetneki iskola hosszú távon nem volt fenntartható. Amint a tanulói létszám csökkent, az iskola pénzügyi gondokkal kezdett küszködni, majd a nevelőotthon 1803–1804-ben megszűnt, az oktatás pedig ismét a város kezébe került. Tsisch Tamás 1836. március 2-án hunyt el, 78 éves korában.

Tsisch Tamás iskolájában számos, később híressé váló személy tanult. (Szontágh Gusztáv, Bredeczky Sámuel, Haan János).

(Kerekes Dóra)

Vajon miért íratott Grassalkovich Antal koronaőr, Dunakeszi földesura sírverset egy denevérnek? Megbundázta-e az egyik alagi lóverseny-futamot id. Petanovits József istálólótulajdonos? Hogyan teljesítettek a Dunakeszin gyártott vitorlázórepülőgépek egy világbajnokságon? Ki és miért lőtte meg Kittenberger Kálmán Afrika-kutatót a dunakeszi állomáson?

Jelen kötetben ilyen és ezekhez hasonló sztorikat gyűjtöttünk csokorba, amelyeket Nyíri Márton alpolgármester kedves és megmosolyogtató karikatúrái tesznek még színesebbé. A kötet célja, hogy izgalmas történetek révén mutassuk be településünk régmúltját, hogy nevetessünk, elgondolkoztassunk, és Dunakeszi megismerésében is segítsük az Olvasót.

Olvassák a történeteket otthon, vonaton vagy éppen buszmegállóban, egyedül, családdal, barátokkal, és látni fogják, hogy Dunakeszi története jóval több annál, amit a dokumentumok és feljegyzések tartalmaznak. Érezzék, hogy városunk a történelem során is élő és fejlődő település volt!

DUNAKESZI SZTORIK

DUNAKESZI VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

2020